

KAZAK TÜRKÇESİNDEKİ ÜNSÜZ ÇİFTLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet Hazar*

Özet

Bu çalışmada Kazak Türkçesindeki ünsüz çiftleri incelendi. Ünsüz tablosu ve ünsüz çiftleri tablosu yapıldı. Ünsüz çiftlerinin fonetik ve morfofonolojik incelemesi verildi. Önemli olduğu düşünülen bazı ekler örneklendirildi. Kelimenin anlamları verildi ve geldiği şekiller gösterilmeye çalışıldı.

Kazak Türkçesinde 210 tane ünsüz çifti tespit edildi. İki ünsüzün yan yana gelme ihtimali %50'yi aşan bir orandadır.

Bu irdelemede Kazak Türkçesi üzerine araştırma yapanlara ses, şekil, anlam ve etimoloji bilgisi açısından bir ufuk kazandırılmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kazak Türkçesi, Ünsüz çiftleri, morfofonoloji, uzun ünlü, ikizleşme.

AN ANALYSIS ON CONSONANT CLUSTERS IN KAZAKH TURKISH

Abstract

Consonant clusters in Kazakh Turkish have been analyzed in this study. A consonant chart and a consonant clusters chart have been drawn. Phonetical and morphophonological analyses of consonant clusters have been given. Some suffixes that are thought to be important have been illustrated. The meanings of the words have been given and the origins of these words have been tried to be shown.

210 voiceless pair are determined in the Kazakh Turkish. The possibility that two voiceless pair line up is at the rate of exceeding 50 %.

In this investigation, it is aimed to make those adopt a view who research The Kazakh Turkish in terms of voice, shape, meaning and etymology.

Key Words: Kazakh Turkish, Consonant Clusters (two consonants together), morphophonology, long vowel, diphthong.

Giriş:

Genel olarak birçok dilde ünsüzlerin ünlülere göre çokluğu dikkati çekmektedir. Arap yazısında elif (ل), vav (و), ye (ي) ve güzel he (ه) harfleri hariç ünlüler, harf yerine hareke adı verilen esre (ة) kesre (ة), ötre (ة) işaretleriyle karşılanır. Türklerin kullandığı Uygur alfabesine de kaynaklık eden Süryani yazısından geldiği iddia edilen Arap elifbasında 11. yüzyıla kadar ünlüleri gösteren işaretler kullanılmamaktaydı (Koluman 2001: 112). Orhon Yazıtları'ndaki Göktürk işaretlerinde iki tane ünlü sesin bir şekilde karşılanması düşündürücüdür. Demek ki dilde ifade gücünü geliştiren ünsüzlerdir. Ünsüzler temel, ünlüler yardımcı fonemlerdir. Ünlülere göre ünsüzlerin sayısı çok olunca iki ünsüzün yan yana gelme ihtimali de artmaktadır. Ünsüz çiftlerinin teşekkülünde Kazak Türkçesi zengin bir görünüme sahiptir.¹ Bu küçük çalışmada Kazak Türkçesindeki ses zenginliğinden yararlanılarak ekleriyle beraber bir kelimedede yan yana gelen ünsüzler üzerine bir fonetik ve morfolojik inceleme yapılacaktır.

* Nevşehir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Böl. Öğr. Üy., mhazar@nevsehir.edu.tr

¹ Kazakça seslem düşmesi, durum ekleri, eylemlere gelen kişi ekleri öbür Türk dillerine göre daha karmaşık bir yapı gösterir. (Bozkurt 1992: 309).

1. Ünsüzlere Kısa Bir Bakış:

Kazak Türkçesi alfabesinde yirmi beş ünsüz vardır. Bunlar; **b, (c), (ç), d, (f), g, ğ, (h), x, j, k, q, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, t, w, v, y, z** ünsüzleridir. ² Metnimizde ³ c, f ve v ünsüzleri kullanılmamıştır. Alfabedeki c, ç, f, h ve v ünsüzleri alınma kelimelerde bulunur. Yanlarındaki ünlülerden ön damak k (ke) veya art damak q (ka) ünsüzü oldukları anlaşılacağından yazıda iki ayrı işarete gerek yoktur. O zaman alınma kelimelerde bulunan f, h ve v ünsüzleri, yanındaki ünlüye göre kalın olduğu anlaşılan q ünsüzü ve ş > s olduktan sonra ç > ş değişmesi neticesinde ç olmak üzere altı ünsüz (c, ç, f, h, q, v) çıkınca Kazak Türkçesi için on dokuz ünsüz yeterli olur. Bu ünsüzler şunlardır: **b, d, g, ğ, x, j, k, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, t, w, y, z**. Aşağıdaki tablo Kazak Türkçesindeki ünsüzleri türlü yönleriyle toplu olarak göstermektedir:

DUYULURLUK		Kati Ünsüzler				Akıcı Ünsüzler			
SES YOLU, SES DARALMA VE GEÇİTLERİ		Süreksizler		S ü r e k l i l e r					
		Patlayıcı Ünsüzler <i>Occlusive</i>		Sızıcı Ünsüzler <i>Fricative</i>		Geniş Geçitli Ünsüzler			
TONLAMA		Öt.lü	Öt.süz	Öt.lü	Öt.süz	Genzel <i>Nasal</i>	Yanaksı <i>Lateral</i>	Titrek <i>Rolled</i>	Yarım Ünlü <i>Semivowel</i>
Y E R L E R İ	<i>Dudak</i>	d k	b	p			m		
	<i>Diş Dudak</i>				(v)	(f)			
	<i>Çift Dudak</i>				w				
E R İ	<i>Diş Eti</i>	d	d	t	z	s	n		
	<i>Diş Arası</i>	ş	(c)	(ç)	j	ş			
	<i>Ön Damak</i>	d	g	k			l	r	y
	<i>Art Damak</i>	m		q	ğ	x	ñ		
	<i>Gırtlak</i>	g				(h)			

dk: Dudak, **dş:** diş, **dm:** damak, **g:** gırtlak, **öt.lü:** ötümlü, **öt.süz:** ötümsüz.

Yukarıdaki tabloda gösterilen yirmi beş ünsüzü şöyle gruplandırdık:

Duyulurluklarına göre ünsüzler: (25)

a. Kati ünsüzler: b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, p, q, s, ş, t, v, w, x, z (19).

b. Akıcı ünsüzler: l, m, n, ñ, r, y (6).

Ses yolu, ses daralma ve geçitlerine göre ünsüzler: (25)

a. Patlayıcı ünsüzler: b, c, ç, d, g, k, p, q, t (9).

b. Sızıcı ünsüzler: f, ğ, h, j, s, ş, w, v, x, z (10).

c. Geniş geçitli ünsüzler: l, m, n, ñ, r, y (6).

Tonlamalarına göre ünsüzler: (25)

a. Ötümlü ünsüzler: b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, ñ, r, w, v, x, y, z (16).

b. Ötümsüz ünsüzler: ç, f, h, k, p, q, s, ş, t (9).

Çıkış yerlerine göre ünlüler: (25)

a. Dudak ünsüzleri: b, m, p, (3).

b. Çift dudak ünsüzü: w (1).

c. Diş dudak ünsüzü: f, v (2).

d. Diş ünsüzleri: c, ç, d, j, n, s, ş, t, z (9).

e. Ön damak ünsüzleri: g, k, l, r, y (5).

f. Arka damak ünsüzleri: ğ, ñ, q, x (4).

f. Gırtlak ünsüzü: h (1).

² Parantez () içindeki ünsüzler daha çok alınma kelimelerde görülür. Altı çizi olan () ünsüzler incelenen metinde kullanılmamıştır. Koyu punto ile yazılan ünsüzler Kazak Türkçesi için aslı olan ünsüzlerdir. İtalik yazılan ç, h ve q ünsüzlerine ihtiyaç yoktur.

³ Verilen örnekler Kazak yazar Joldasbay Turlıbayew'in *Rayimbek Batır* adlı romanından alınmıştır (Hazar 2000: 507).

Dildeki sesler çevrenin etkisiyle bir orkestra düzeni gibi insansın beyinde oluşturulur. “Ezgiyi üreten ses telleridir. Ses tellerinin yapısı, bunun fonasyon ve nefes ayarlaması; konuşma hızı, vurgu, duraklar, sesin şiddeti, melodisi ve rengi gibi birimlerin kalitesini belirler.” (Coşkun 2010. 258). Kıpçak bozkırlarında esen rüzgârlar Kazak Türkçesinin güftesini besteleyerek kulaklara ruha aşına sesler ulaştırmaktadır. Seslerin teşekkülünü bir flütte tahayyül edecek olursak, parmakların dokunduğu her bir nota deliği ses yolundaki boğumlanma noktalarının vazifesini icra eder. Türkçede seslerin açıklık derecesine göre *p* ünsüzünden yarı ünlü sayılan ve derecesi dar ünlülelere yakın olan *y* ünsüzüne doğru bir sıralanma görülecektir.⁴ Ötümsüz karşılıkları olmayan, başka bir ifadeyle ötümlü ve ötümsüzlük bakımından nötr sayılan ve diğer ünsüzlere nazaran ağız boşluğunda bonkörce ses oluşturan ünsüzler akıcı olan *m, n, y, l, r* ünsüzleridir. Bunların içerisinden de ses bakımından en cömertlileri ise *l* ve *r* ünsüzleridir. Beklide bu sebeptendir ki ritim sesleri genel olarak *la* ve *re* ile yapılmaktadır.

Giderek ses enerjisi azalan kapalı hece sonunda *ars-kürs silk-* ‘çekişmek’ gibi VKK (*alt jiber-* ‘fırsat vermek’, *ant* ‘ant’, *art* ‘art’, *ast* ‘alt’, *ölş-* ‘ölç-’), KVKK (*dünk* ‘dank sesi’, *jalp* ‘ani hareket’, *qılq* ‘kııldama’) şeklinde ünsüz çiftleri (lk, lp, lq, lş, lt; nk, nt; rs, rt; st) bulunmaktadır. Dikkat edilirse birinci sıradaki daha çok akıcı l, n, r, (s) ünsüzleriyle ikinci sırada çoktan aza doğru sıralan *ötümsüz* t (4), k/q (3); p, ş, s (1) ünsüzleri görülür.

Ayrıca Kazak Türkçesindeki ikilemelerde ünsüz dizisi “*ğ, h, l, r, n, m; v, y; k; z, s, ş, t; c, d, g, b, ç, t, p, j*” şeklinde görülmektedir (Tuna 1986: 163; Sarıhanov 1999: 9).

2. Kazak Türkçesindeki Çift Ünsüzlere Fonetik Bir Yaklaşım:

2.1. Uzun Ünlülerin Kısalmasında Ortaya Çıkan Çift Ünsüzler:

Kazak Türkçesinde uzun ünlü yoktur. Halaç, Türkmen ve Yakut Türkçelerindeki gibi uzun ünlü karşılığı olan asli uzun ünlülere mukabil gelen bir ünsüz türemesi görülür; *biyt* ‘bit’ (78.35) <AT bāt.

Aynı şekilde Arapçadan alınan kelimelerde yine ünlünün üzerindeki uzunluk *ā* şeklinde nefes baskısını devam ettirir, ayrıca uzun i (ī) alçalan difton şeklinde (iy) görülür; ünlüsü de *āumiyn* ‘amin’ (116.35) <Ar. *āmīn*.

2.1.1. ā, ū, ū > uw/āw:

Arapça ve Farsçadan gelen birer örneğe bakalım: Ünlü kısılırken yanında w türemesi görülür. Yaygın bir şekil değildir:

suwrettele- ‘resmedilmek’ (2.5) <Ar. *sūret*, *duwşar* ‘bir derde uğramış, yakalanmış’ (266.20) <Far. *dūčār*.

2.1.2. Uzun V > Vy:

Asli ve yaygın bir şekildir.

Birinci Hecede:

Türkçe ve alınma kelimelerden gelen örnekleri var:

Türkçe örnekler:

ī,⁵ ē, ū, ō > Iy/üy: *biyt* ‘bit’ (78.35) <AT *bīt (Tekin 1975: 233), *küyzelis* ‘kriz, ağır vaziyet’ (242.15) <küyzel- <küy-z+e-<AT *kū- ‘gözetmek, muhafaza etmek, korumak’, *şiyki* [Kzk. şıq] ‘çiğ’ (7.5) <AT çık, *iyt* ‘it, köpek’ (83.40) <AT *it, *üyrek* [Tkm. irdek] ‘ördek’ (173.5) <AT *ördek, *şıypa-* ‘sıvazlamak’ (39.5) <YT (ŞT, CC) sıypa- <AT*sıpa- ‘okşamak’.

Alınma kelimelerden örnekler:

ymān ‘iman’ (138.40) <Ar. *imān*, *buşara* ‘çaresiz’ (50.10) <Far. *biçāre*.

⁴ “Hecenin merkez (centre) veya doruğunu (summit) genel olarak ünlü ögesi meydana getirir. Ünsüzler açıklık derecesine göre, akıcılar, sızıcılar, patlayıcılar olmak üzere sıralanırlar Açıklık derecesi en yüksek ses *a* ünlüsü, açıklık derecesi en düşük sesler ise patlayıcı ünsüzlerdir. Türkçe kelimelerde her hece mutlaka bir ünlü ile kurulur. Bu ünlüye hece doruğu (peal of the syllabe) denir ve hecenin diğer sesleri doruğun bir veya iki yanında açıklık derecesine göre sıralanırlar. Türkçede görülen heceler tek doruklu ve düzenli hecelerdir. Düzenli hece artan gerilimli ve artan açıklık bir veya birden fazla fonemden meydana gelir. Türkçedeki seslerin açıklık derecesine göre sıralanışı şöyledir:

0 Sıfır derecesindeki tipler: **p, t, k, b, d, g, ğ, c, ç.**

2 İki derecesindeki tipler: **m, n.**

4 Dört derecesindeki tipler: **y.**

6 Altı derecesindeki tipler: **e, o, ö.**

1 Bir derecesindeki tipler: **f, v, s, z, ş, j, h.**

3 Üç derecesindeki tipler: **l, r.**

5 Beş derecesindeki tipler: **i, u, ü, ı.**

7 Yedi derecesindeki tipler: **a.”** (Yıldız 2000: 66).

⁵ Uzun i, derginin kullandığı Bookman Old Style adlı yazı tipinde omadığı için yerine *ī* işareti kullanılmıştır.

İkinci Hecede:

ī, ā> Iy/Ay: Alınma kelimelerden gelen örnekleri var. Arapçadan gelen kelimeler daha çoktur: *âumiyn* ‘amin’ (116.35) <Ar. âmīn, *netiyye* ‘netice’ (211.5) <Ar. netīce, *şarıyqat* ‘şeriat’ (38.30) <Ar. şerī‘at, *şihiyt* ‘şehit’ (208.1) <Ar. şehīd, *tabuqat* ‘tabiat’ (130.25) <Ar. tabī‘at, *tariyx* ‘tarih’ (181.1) <Ar. tārīh.

2.2. Değişme veya Türeme İle Uzunluğu Bir Önceki Heceye Taşırken Ünsüz Grubunun Görülmesi:

ā> ä/ıy: Alınma kelimelerden gelen örnekleri var.
*xıydjra*⁶ ‘hicri’ (173.5) <Ar. hicrī, *jyhaz* ‘ev eşyası’ (252.35) <Ar. cihāz, *iltiypat* (213.15) <Ar. iltifāt, *uysara* (180.35) <Ar. işāret, *ıqtıymal* ‘ihtimal’ (121.15) <Ar. ihtimāl, *ruyzaşılıq* ‘kabul etme’ (256.1) <Ar. rızā.

2.3. y, w Türemesinden Sonra yK/ wK Ünsüz Çiftlerinin Görülmesi:

Aşağıdaki alınma kelimelerde *biyt* ‘bit’ (78.35) <AT bīt, *iyt* ‘it’ (16.35) <AT it gibi Türkçe kelimelerdekine benzer şekilde uzun ünlüye tekabül eden bir ünsüz türemesi görülmektedir.

yb#, yq#, yl#, yf#, yn#, yx#; wl#, wx#, wz#:

Yukarıdaki kurala aykırı olarak alınma kelimelerde uzun ünlüden sonra y, w ünsüzleri türediği için kelime sonunda Türkçede olmayan ünsüz çiftleri görülür. İki kelimedede uzun ünlüden sonra y ünsüzünün türemesiyle yn# ünsüz çifti görülmektedir; *âumiyn* ‘amin’ (116.35) <Ar. âmīn. Yine aynı şekilde bir kelimedede uzun ünlüden sonra y ünsüzünün türemesiyle yx# ünsüz çifti görülmektedir; *tariyx* ‘tarih’ (181.1) <Ar. tārīh.

İncelenen metinde geçmeyen aşağıdaki alınma kelimelerde de y, w ünsüz türemesi nedeniyle ünsüz çiftleri görülmektedir:

rasuul ‘resul’ <Ar. resūl, *ruwx* ‘ruh’ <Ar. rūh,⁷ *xatiyf* ‘hatip’ <Ar. ḥatīb, *xaliyl* ‘halil’ <Ar. ḥalīl, *taspiyq* ‘tespih’ <Ar. tesbīh, *xabiyb* ‘habip’ <Ar. ḥabīb, *maxfuuz* ‘korunmuş, saklı’ <Ar. ⁸ محفوظ kelimelerinde de uzun ünlüden sonra w, y ünsüzlerinin türemesiyle ünsüz çiftleri görülmektedir (Koç 2004: 62).

2.4. Çift Ünsüzlü Kelimelerin Durumu:

Kelimenin alındığı veya geldiği şekilde çift ünsüz bulunmasına rağmen bunların Kazak Türkçesinin ses yapısına uydurulduğu görülmektedir.

2.4.1. Ünsüz Çifti Arasında Ünlü Türemesi:

Çift ünsüzün arasında i ünsüzü türemektedir. Bu türeme **KeKK#> KäKİK** şeklinde bir formülle gösterilebilir. Ayrıca **e> ä** ünlü değişmesi olmaktadır.

dāris ‘ders’ (138.35) <Ar. ders, *jābirlen-* ‘eziyet görmek’ (146.5) <Ar. cebr, *kāsip* ‘meslek’ (85.25) <Ar. kesb, *māyit* ‘cenaze’ (11.40) <Ar. mevt, *nāsil* ‘nesil’ (9.5) <Ar. nesl, *nāzir* ‘adak yemeği’ (209.20) <Ar. nezr.

Alınma kelimelerde ünsüz grupları istisnalar hariç – *şuwaq* ‘sıcaklık’ (31.10) <Ar. şevk, *sayat* ‘av’ (85.20) <Ar. صيد – aralarına dar bir ünlü alırlar (Yıldız: 2000: 66).

Bu ünlü türemesi tespit edilen örneklerde, çift ünsüzlerden genellikle “r, l, n, m, v, y” yumuşak (sonant) ünsüzleri olması, bu değişimin işlek olduğunu göstermektedir. Bu ünsüzler, çift ünsüzde hem sonra hem de öce görülebilir. Aşağıdaki sıralama çoktan aza doğru yapıldı:

KlR <Kr:

Äbilqayır (165.15) <Ar. Ebu-l-Hayr, *ömür* ‘ömür’ (5.5) <Ar. ‘ömr, *qabir* ‘kabir’ (209.5) <Ar. qabr, *qayır* ‘hayır’ (4.45) <Ar. ḥayr, *qudiret* ‘kudret’ (165.1) <Ar. kudret, *sedir* ‘sedir’ (240.25) <Lat. cedrus.

rI(/ü)K <rK:

arıstan (165.5) <Kıp. T arslan, *darıya* ‘nehir’ (244.40) <Far. deryā, *Jolbars* ‘özel ad, kaplan’ (68.25) <ET yolbars, *kerüwen* ‘kervan’ (53.1) <Far. kərbān, *qarızdar* ‘borçlu’ (26.45)

⁶ Dört ünsüz yan yana gelmiş.

⁷ Altı noktalı h (ح), derginin kullandığı Bookman Old Style adlı yazı tipinde omadığı için yerine ħ işareti kullanılmıştır.

⁸ Altı noktalı z (ز) ve s (س) gibi harfler Bookman Old Style yazı tipinde olmadığı için Arapça yazılışı verildi.

<Ar.-Far. *karz+dār*, *parıqsızdıq* ‘umursamazlık’ (78.20) <Ar. *farq*, *parıs* ‘pars’ (84.1) <ET bars.

KII <KI: Arapçadan alınan kelimelerde görülmektedir.

āzil ‘şaka’ (94.35) <Ar. *hezl*, *dabil* ‘davul’ (4.15) <Ar. *taḅl*, *qibıla* ‘kible’ (4.25) <Ar. *qıble*, *mājilis* ‘meclis’ (106.10) <Ar. *meclis*, *nāsıl* ‘nesil’ (9.5) <Ar. *nesl*.

IIK <IK:

dulıǵa ‘miğfer’ (106.25) <Tar. Söz. *tułǵa* <Mo. *tolugay* ‘bir nesnenin başı’, *mülük* <Ar. *mülk*, *quluq* ‘taktik’ (275.35) <Ar. *hulq*, *zulım* ‘zulüm’ (36.5) <Ar. *ظلم*.

nIK <nK:

düniye ‘dünya’ (5.5) <Ar. *dünyā*, *jınus* ‘cins’ (274.10) <Ar. *cins*, *reniş* ‘üzülmüş’ (170.10) <Far. *renc*.

wIK~ (waK) <ı K:

qawıp ‘tehlike’ (21.5) <Ar. *ḥawf*, *māyit* ‘cenaze’ (11.40) <Ar. *mevt*, *şuwaq* ‘sıcaklık’ (31.10) <Ar. *şevq*.

KUw <Kı :

pätüwä ‘fetva’ (170.30) <Ar. *fetvā*, *taquwa* ‘dindar’ (216.20) <Ar. *taḳvā*.

yIK ~ (yaK) <yK:

aylıq ‘aylık’ (217.40) <Kıp. T *aylıq*, *sayat* ‘av’ (85.20) <Ar. *صيد*.

Kiy <Ky:

Aziya ‘Asya’ (246.10) <Asya, *düniye* ‘dünya’ (5.5) <Ar. *dünyā*.

Kım <Km:

wayım ‘yersiz korku’ (265) <Ar. *vehm*.

yIn <hn:

zeyin ‘mantık’ (75.30) <Ar. *zıhn*.

2.4.1.2. Ünsüz Tekleşmesi:

Kelimenin geldiği şekilde ikiz ünsüz olmasına rağmen, telaffuzda kolaylık sağlamak için aynı olan ünsüzlerden biri düşer.

-cc-> -jj-> -j-: *tajal* ‘canavar’ (202.5) <Ar. *deccāl*

-dd-> -d-: *ād* ‘sınır’ (183.20) <Ar. *ḥadd*, *adbanşı* ‘vergi memuru’ (69.25) <Ar.-Far.-T. *add* ‘sayma’+ban+çı.

-kk-> -k-: *ānǵime dūken* ‘sohbet’ (26.40) <Ar. *dükkān*, *egiz* ‘ikiz’ (142.25) <Kıp. T ikiz <Kıp. T ikkiz, eki ‘iki’ (7.40) <Kıp. T *ekki* <*iki, *täwekel* (9.15) <Ar. *tevekkül*.

-qq-> -q-> -ğ-:

joǵarı ‘yukarı’ (124.10) <Kıp. T *yoǵarı* ~ *yoǵaru* <ET *yoqqaru*.

-ll-> -l-: *elüw* ‘elli’ (271.25) <Kıp. T *ellig* ~ *illig*⁹ <ET *elig*, *Abılay* (194.25) <Ar. ‘Abdullah, *Ala* (153.20) <Ar. Allah, *saqalıq* ‘tecrübe’ (96.10) <ET *saqallıq*.

-mm-> -m-: *Mähämät* ‘Mehmet’ (82.01) <Ar. Muḥammed.

-ss-> -s-: *ese* ‘hisse’ (74.1) <Ar. *حصه*, *qasap* ‘kasap’ (107.35) <Ar. *قصاب*.

-tt-> -t-: *otız* ‘otuz’ (7.5) <DLT *ottuz* <*ötuz.

-ww-> -w-: *ewelde* ‘önce’ (29.30) <*ewwelde <Ar.-T *evvel*+de.

-yy-> -y-: *māyit* ‘ölü’ (11.40) <Ar. *meyyit*, *sayat* ‘avcı’ (85.20) <Ar. *صيد*.

2.5. Aslı Uzun Ünlülerin Tesirindeki Ünsüz İkizleşmesi:

Bu konuda Kazak Türkçesi Çuvaş, Özbek ve Türkmen Türkçesi gibi bir zenginliğe sahip olamamakla birlikte bazı örnek kelimelere sahiptir. “Açık hecedeki uzun ünlünün çekici etkisi ile sonraki hecenin başındaki ünsüz ikizleşir. İkizleşme (ünsüz uzaması) bir nevi karşılama (telâfi) uzamasıdır. Kaybolan ünlü uzunluğunun yerini ünsüz uzaması alır.” (Tekin 2005: 226):

aşşı ‘acı’ <*āçığ, *appaq* ‘bembeyaz’ (332.1) <*ap āq, *ıstıq* ‘sıcak’ <Kıp. T *ıssıq* <*ısiğ, *Istıqköl* ‘Kırgızistan’daki göl’ (275.40) <*ıd-uq köl.¹⁰

⁹ *ek(k)i el(l)ig yaşım* ‘elli iki yaşım’ (Clouston 1972: 141).

¹⁰ *Istıqköl* <ŞT *ıstıq köl* <*ıd-uq köl, ‘kutsal göl’, *ıd-*, ‘göndermek, adamak’; Kırgızistan’da kutsallığına inanılan bir dağ gölü, analogiyle *ıstıq*, *ıstıq* olmuş.

3. Kazak Türkçesindeki Ünsüz Gruplarına Morfonolojik¹¹ Bir Yaklaşım:

Eklerin değişik şekilleri (allomorph) ikiz ünsüzlerin oluşumunda belirleyici özelliklerden biridir. Aşağıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere kelimenin sonundaki sese göre Kazak Türkçesinde eklerin ses uyumunda ikili, üçlü ve dördümlü şekiller görülür.

Kullanılan şekillerin ses değerleri şöyledir: () “ihtiyari ses”; A (a,e), I (ı, i); D (d, t), G (g, ğ), K (k, q); L (l, t, d), M (m, b, p), N (n, d, t), G³ (g, k, q); G⁴ (g, ğ, k, q),

3.1. Ötümlü ve Ötümsüzlük Benzeşmelerine Göre Eklerin Durumu:

İkili Şekiller:

Yönelme durumu:

1) Ötümlü ünsüzden sonra: **+GA**

qaşuw+ġa ‘kaşmaya’ (202.1), *birimiz+ge* ‘birimize’ (205.5)

2) Ötümsüz sert ünsüzden sonra: **+KA**

urıs+qa ‘kavgaya’ (32.35), *jekpe-jekke* ‘teke tek karşılaşmaya’ (99.35).

Bulunma durumu: **+DA**

1) Ötümlü ünsüzden sonra: **+dA**

soñ+da ‘arkada’ (94.25), *esiñ+de* ‘aklında’ (29.35).

2) Ötümsüz ünsüzden sonra: **+tA**

art+ta ‘geride’ (7.35), *küzet+te* ‘nöbette’ (9.40).

Aidiyet eki:

Ötümsüz ünsüzden sonra: **+KI**

art+qi ‘arkadaki’ (11.30), [ünlüden sonra özimdi+ki ‘benimki’ (41.10)].

Yapım eki: **+DAGAN**

1) Ötümlü ünsüzden sonra: **+dAGAn**

barılđaġan ‘gür’ (75.35), *jüzdegen* ‘yüzlerce’ (242.25).

2) Ötümsüz ünsüzden sonra: **+tAġAn**

tostaġan ‘kâse’ (10.20).

Üçlü şekiller: **+(N)Iñ**

Tamlayan eki:

1) m, n, ñ’den sonra: **+(n)Iñ**

ärkim+niñ ‘her kimin’ (26.45), *tün+niñ* ‘gecenin’ (89.20), *basıñ+nuñ* ‘başının’ (52.25).

2) Ötümsüz q, k, p, t, s, ş’den sonra: **+tiñ**

jaqtıñ ‘tarafın’ (4.1), *Rayımbek+tiñ* (3.30), *şöp+tiñ* ‘otun’ (113.24), *qart+tıñ* ‘ihtiyarın’ (8.10), *is+tiñ* ‘işin’ (43.15), *süyiniş+tiñ* ‘sevincin’ (31.15).

3) Ötümlü l, m, n, r, w, y, z’den sonra: **+dIñ**

şal+dıñ ‘ihtiyarın’ (9.10), *adam+dıñ* ‘adamın’ (59.1), *bawırın+dıñ* ‘kardeşinin’ (146.10), *qızdarın+dıñ* ‘kızların’ (114.20), *tüyeler+dıñ* ‘develerin’ (12.10), *ekew+dıñ* ‘ikisinin’ (14.40), *küy+dıñ* ‘sesin, nağmenin’ (36.30), *awılımız+dıñ* ‘köyümüzün’ (48.30).

Çıkma durumu: **+(N) AN**

1) Ötümlü ünsüzden sonra: **+dAn**

küyiz +den ‘keçeden’ (28.15).

2) Ötümsüz ünsüzden sonra: **+tAn**

jonq+tan ‘hücumdan’ (7.20), *süyek+ten* ‘kemikten’ (50.30).

3 m, n, ñ: **+(n)An**

kökeyim+nen ‘gönlümden’ (5.5), *kün+nen* ‘günden’ (5.10), *muñ+nan* (96.30).

Belirtme durumu: **+NI**

[1] Ünlüden sonra: **+nI**

olja+nu (21.15), *ängime+ni* (59.35); ...*oljanı olarġa taratıp ber*. ‘... ganimeti onlara dağıttiver’, *Bul ängimeni ortaġa qoygan Rayımbek ...* ‘Bu sohbeti yapan (ortya koyan) Rayımbek’].

2) Ötümsüz q, k, p, t, s, ş’den sonra: **+ti**

jaqsılıq+ti ‘iyliği’ (16.20), *şerik+ti* ‘askeri’ (94.1), *top+ti* ‘grubu’ (3.10), *jigit+ti* ‘yiğidi’ (175.25), *is+ti* ‘işi’ (60.10), *quwanıştı* (26.1).

3) Ötümlü l, m, n, ñ, r, w, y, z’den sonra: **+di**

sekil+di ‘gibi’ (197.10), *senim+di* ‘inancımı’ (4.40), *qan+dı* ‘kanı’ (6.30), *köziñ+di* ‘gözünü’ (28.25), *joñġarlar+dı* ‘Moğolları’ (32.35), *daw+dı* ‘davayı, meseleyi’ (44+35), *biy+di* ‘beyi’ (45+15), *jılqımız+dı* ‘atımızı, at sürümüzü’ (54.40).

¹¹ Biçim bilimsel sesbilim (Dietrich 2001: 95).

Çokluk eki: **+LAr**

1) Ötümlü r, w, y'den sonra: **+lAr**

batır+lar 'bahadırlar' (40.1), *bäzbirew+ler+i* 'bazıları' (168.35), *ay+lar* 'aylar' (244.25).

2) Ötümsüz q, k, p, t, s, ş'den sonra: **+tAr**

qalmaq+tar 'Kalmuklar' (4.5), *jüzdik+ter* 'yüzer yüzer bölük' (4.25), *jigit+ter* 'yiğitler' (87.40), *bes+ter+de* 'bir yaşlarında' (132.35), *ağaş+tar* 'ağaçlar' (230.1).

3) Ötümlü l, m, n, ñ, z'den sonra: **+dAr**

qarawıl+dar 'nöbetçiler' (4.25), *kim+der* 'kimler' (18.1), *toğız-on+dar* 'dokuz on civarı' (138.35), *teñ+der* 'heybeler' (12.10), *siz+der* 'sizler' (18.10).

Yapım ekleri: **+LIK, +LI, +LAS**

1) Ötümlü r, w, y'den sonra: **+lIK, +lI, +lAs**

er+lik 'yiğitlik' (21.40), *saw+lıq* 'sağlık' (35.40), *biy+lik* 'hüküm, karar' (216.10); *öner+li* 'hünerli' (35.40), *baylaw+lı* 'bağlı' (9.25), *küy+li* 'mec. semiz' (35.15); *sır+las* 'sırdaş' (146.30), *law+las* 'düşmanlık' (210.5), *qaray+las* 'hemen hemen aynı' (135.40).

2) Ötümsüz q, k, p, t, s, ş'den sonra: **+tIK, +tI, +tAs**

jumsaq+tıq 'yumuşaklık' (15.15), *şek+tik* 'şüphe' (263.20); *qomaqtı* 'kalabalık' [qomaq 'iri', qom 'hörgüç'] (25.20), *kindik+ti* 'erkek kardeş'(6.45) <kindik 'göbek bağı', metinde ...p+ti şekline şekline rastlanmadı, *daws+tu* 'sesli' (165.1), *iş+ti* 'içi geniş' (172.15).

3) Ötümlü j, l, r, m, n, ñ, z'den sonra: **+dIK, +dI, +dAs**

Muqtaj+dıq 'zorunluluk' (74.10) <Ar.-T *muhtâc+lık*, *qul+dıq* 'hizmet' (68.10), metinde ... r+dIq/k'li örneğine rastlanmadı, *öz+im+dik* 'mahsus, özel' (186.10),¹² *tün+dik* 'zaman anlamında gecelik' (14.30), *muñ+dıq* 'binlik' (7.15), *jüz+dik* 'yüzlük' (94.25); *aqıl+dı* 'akıllı' (16.20), *alaköz+di* 'ala gözlü' (267.10),

bir+di-ekili 'birişer' (279.35), *jalın+dı* 'cesaretli' (10.30), *jaydar+dı* 'çatık kaşlı olmayan' (21.25), *kemel+di* 'kâmil' (2.10).

Soru, olumsuzluk ve zamir kökenli birinci kişi fiil çekiminde: **+mA, +mIn**

1) Ötümlü l, r, w, y'den sonra: **+mA, +mIn**

sol ma? 'bu mu?' (126.20), *berer me edinder?* 'verir miydiniz' (55.40), *saw ma?* 'sağ mı?' (226.40), *bilmey me?* 'dil bil miyor mu' (8.15).
ayel+mın 'kadınım' (109.35).

2) Ötümsüz q, k, p, t, s, ş'den sonra: **+pA, +pIn**

joq pa? 'yok mu?' (8.10), *kelmedik pe?* 'gelmedik mi?' (63.20), *köp pe?* (180.5), *qart pa?* 'ihtiyar mı?' (60.15), *emes pe?* 'değil mi?' (64.40), *erte me, keş pe?* 'erken mi?', *geç mi?* (65.5).

jas+pın 'gencim' (145.10).

3) Ötümlü m, n, ñ, z'den sonra: **+bA, bIn**

jañbir tamba- 'yağmurun yağmaması' (191.15), *könbe-* 'kabul etmemek' (7.10), *oñba-* 'iyileşmemek' (57.35), *judırğın jazba-* 'yumruğunu açmamak' (14.20).
diyqan+bız 'çiftçiyiz' (82.15).

3.2. Bazı Yapım Ekleriyle Ünsüz Çiftlerinin Oluşumu:

Bazı açıklanması gereken yapım ekleri aşağıda verildi.

3.2.1. Bazı Ünsüz Çiftlerinin Oluşumuna Sebep Olan Ekler:

+G⁴I: Aslında aitlik ekidir, daha çok zaman zarfı yapar. Belirsizlik zamiri yapan ve yer bildiren örnekler de vardır. ET +kl şekline gelir. Zaman zarfları yapar. Türkiye Türkçesinden farklı olarak kalıplaşmış örnekler sıkça görülür; *alğaşqı* 'ilk önce' (20.20), *älgi* 'deminki' (19.10), *äwelgi* 'önceki' (13.25), *äzirgi* 'şimdi' (5.45), *julgi yılı* (275.40), *kädimgidey* 'eskisi gibi' (92.10), *keşki* 'akşam' (61.20), *tüngi* 'geceleyin' (35.40), *tüski* 'öğleye ait' (57.15).

+dA: Aslında bulunma durumu ekidir. Fakat yapım eki görevi üstlenmiş gibidir. Bir kısım zarf olan kelimelerde kullanılır.

a. *lezde* 'çabucak' (14.35) [Özb. *täzde* 'acil'] (Coşkun 2000: 34) <Far. *tiz*.

¹² Kzk. *jüzim* 'üzüm', Kzk. *özimdik* 'birisine özel olarak ayrılmış, mahsus'.

b. *İyelik üçüncü teklik kişi* + dA:

älg+in+de 'evvela' (26.5) <*ilk+in+de.

+**ŞA** / +**SA** <+**ÇA**: Farklı görevleri vardır. Gibilik, küçüklük, sevgi bildirir. Dil ismi ve zarf yapar. Yeni isimler türetir. Türkçedeki +çA ekinin Kazak Türkçesindeki şeklidir. Kazaklar *eşli eki* derler (Öner 1998: 47).

+**ŞA**:

Benzerlik bildirir: *atşa* 'at gibi' (91.40), *adamşa* 'adam gibi'.

Sevgi ve küçültme bildirir:

belşe 'ince bel, belin orta kısmı' (220.5), *qazıqşa* 'küçük kazık' (211.10).

Dil isimleri yapar: *Arapşa* (38.25), *Qazaqşa* (37.35), *Qırğızşa* (36.15), *Xalmıqşa* 'Kalmukça' (8.15).

Farklı isimler de yapar: *artınşa* 'takiben' (269.10), *barınşa* 'hepsi' (20.30), *bölekşe* 'tek başına, ayrı' (262.20), *büytkenşe* 'dönmeden önce' (15.40), *erekşe* 'arzusuna göre' (21.25), *ezirşe* 'şimdilik' (179.30).

-ıq+şa kalıbında olanlar: *ayırqşa* 'üstün, güzide; bizzat' (241.15; 26.5), *qıyqşa* 'çocukçe' (188.15), *toluqşa* 'tam olarak' (251.10).

+**se**: *ölekse* 'leş' (11.35).¹³

+**G³A**: İşlek olmayan bir ektir. Yönelme eki olduğu hâlde yapım fonksiyonu üstlenmiştir. Türkiye Türkçesinde belge, genelge, imge, simge örnekleri var.

başqa 'başka' (6.45), *bäyge* 'ödül' (156.15), *dübir-dürmekke* 'şamatalı' (257.40), *özge* 'başka, diğer' (4.15).

3.2.2. Çift Ünsüz Oluşumuna Sebep Olan Bazı İsimden İsim Yapma Ekleri:

+**G⁴Ay**: İşlek olmayan bir ektir. ET (Uyg.) qa- 'eklemek' fiilinin +qa- eklenmiş şeklinin üzerine kalıplaşmış -y zarf-fiilinin kaynaşmasıyla oluşmuş bir ektir. Türkiye Türkçesinde +ey (kuzey, güney) şeklinde görülür. Yön bildirir.

küngey 'doğu, TT güney' (110.30); *betkey* 'yamaç' (201.5), *teriskey* 'kuzey tarafı' (275.40), *töskey* 'tepe yamacı' (268.5); *Qaratorğay* 'yer adı' (173.5).

+**G⁴Az**: İşlek olmayan bir ektir. Sürekli o eylemi yapan, o sıfatı taşıyan anlamını verir. Bize göre Moğolca bir ek olmalıdır. Ekin sonunda r₂> z değişikliği görülür.¹⁴

qatıgezdik 'haşinlik' (36.5), *mañgaz* 'mağrur' (244.20), *jawqazın* 'ilkbaharda çıkan bitki' (230.1).

+**G₃II**: İşlek olmayan bir ektir. Vasıf adları yapar.

dımqıl 'nemli' (130.25) <Kzk. dım 'nem, rutubet', *piyğil* 'davranış' (123.1), *suñğil* 'dikkatli' (38.10), *şinğildek* 'cılız' (13.30), *tarğil* 'benekli' (245.10) <tar(ı)ğil <ET tarığ 'darı'.

+**Me**: +me ve +pe'li şekilleri vardır, +be şekli pek sık rastlanılmaz.¹⁵

dälme-däl 'dosdoğru'.

betpe-bet kel- 'karşılaşmak, yüz yüze gelmek' (99.30), *jekpe-jek* 'teke tek' (3.1), *kezekpe-kezek* 'zıra sıra' (234.25).

+**pıs**: İşlek olmayan bir ektir. On rakamı anlamına gelen +mıış'lı sayı sisteminden gelir.¹⁶

*alpıs*¹⁷ (133.10) <ET altmış <*altı+mıış 'altmış' 'altı on', *jetpıs* 'yetmiş' (182.20) <ET yitmiş <*yeti+mıış 'yedi on'.

3.2.3. Çift Ünsüz Oluşumuna Sebep Olan Bazı İsimden Fiil Yapma Ekleri:

+**G⁴Ir-**: Geldiği isme fazlalık, çoğalma anlamı katarak yeni fiiller türetir. Ünlü ve ünsüz uyumuna uyar. Genellikle tek heceli ses yansımali kelimelere gelerek dönüşlü fiiller yapar (Özçelik 2000: 85).

jañğırt- 'inletmek' (3.20), *qañğırtıp jiber-* 'gayesiz bırakmak' (59.20), *qayğırtma-* 'merak etmemek' (155.25), *muñğırt-* 'kalabalığı doldurtmak' (225.30), *şınğırt-* 'çığırtmak' (193.35); *dürgirep jür-* 'kaçmak' (206.45) ~ *dürkıret-* 'birden hareket ettirmek' (201.40) [Kzk.

¹³ *Ölek+se+len-* 'mecali kalmamak'.

¹⁴ ET +qa- ve geniş zaman eki -r₂ ile aynı işi gören fiilden isim yapım ekinin birleşmesiyle oluşmuştur (Hamilton 1998: 261); *mangar* 'sersem, ahmak' (Lessing 2003: 823).

¹⁵ Ekin Farsçadaki şekli +be'lidir; *rûberü* 'yüz yüze', *rûberâh* 'hazır' gibi.

¹⁶ Ziryence: kik-ya-mis 10-2=8 (kik=2; ya=noksan; mis=10), ok-mis: 10-1=9 (ok=1; mis=10); Votyakça: uk-mis: 10-1=9 (ul=1; mis=10) (Kaymaz 2002: 419).

¹⁷ Ötümlü l, r, w, y'den sonra +m olduğuna göre ekin +mıış şekli beklenirken ilerlek benzeşmeyle ve örneksemenin tesiriyle +pıs şekli tercih edilmiştir.

dür 'ani hareket'], *jötkirin-* 'öksürmek' (1667.40) [Kzk. jöt, jötel 'öksürük'] <Kıp. T yütür- 'öksürmek', *kürkir-* 'gürlemek' 'gürlemek' (137.10); *ısqır-* 'ıslık çalmak' (135.15).

+G⁴Ar-: İşlek olmayan bir ektir. Ünlü ve ünsüz uyumuna uyar. Olma, yapma bildirir. Aşağıda geçen isimden fiil yapma +qa- eki üzerine olma ve yapma bildiren -r- çatı eki gelmiştir.

añgar- 'anlamak' (89.30) <DLT angar- 'yemin etmek' <ET anga- 'anlamak' [an 'akıl', Kıp. T anğı 'aklı az olan' <*āŋ], *añqartqanday* 'bildirir gibi' (107.20) <*añ+qa-r-t-qan+teg, atqar- 'ifade etmek' (167.15), *basqar-* 'komuta etmek' (178.35) <Kıp. T. baş+qa-r- 'başarmak', *esker-* 'hatırlamak' (87.30) <Kıp. T es 'akıl, us', *qutqar-* 'kurtarmak' <ET qutğar- 'selâmet getirmek, kurtarmak' <ET qut 'selâmet' (Hamilton 1998: 190).

+bI/pi-: İşlek olmayan bir ektir. Sonu l ve r ünsüzü ile biten kelimelere gelir. *jelpi-* 'mec. morali yerine gelmek' (21.15) <Kıp. T yelpi- 'yelpaze ile hava vermek', *örbi-* 'ilerlemek' (127.5).

3.2.4. Çift Ünsüz Oluşumuna Sebep Olan Bazı Fiilden Fiil Yapım Ekleri:

3.2.4.1. Fiil Çatısına Tesir Eden Fiilden Fiil Yapım Ekleri:

-DI/(A)r-: Oldurma ve yaptırma bildiren bir çatı ektir. Kazak Türkçesinde *özgelik etis* 'başkalık fiil' denilir (Öner 1998: 99). İki ayrı ettirgenlik ekinin (-Dır- <-t-İr-) kaynaşmasıyla oluşmuştur.

-dİr-: l, n, z gibi ötümlülerden sonra görülür.

aldır- 'getirmek' (85.20), *bül-dir-ge* 'kamçı ilmiği' (59.15), *ildir-* 'astırmak' (269.1), *köndir-* 'uzlaşmak' (265.30); *engizdir-* 'indirmek' (89.1), *iytindir-* 'hareket ettirmek' (166.1).

-tİr-: q, s, t gibi ötümsüzlerden sonra görülür.

adastır- 'şaşırmak' (99.15), *aqtırıp otr-* 'aktarmak' (14.20), *arttır-* 'arttırmak' (261.45), *ilestir-* 'peşine taktırmak' (148.20), *jalğastır-* 'devam ettirmek' (37.15), *qamattır-* 'hapsettirmek' (07.20).

Aşağıdaki örnekte ise l ötümlü ünsüzünden sonra -tir- şekli görülmektedir:

keltir- 'getirmek' (97.10).¹⁸

-dar-: İşlek değildir. Fiilden fiil yapma görevindedir;

awdar- 'gitmek' (157.30) <ET ağ- 'yükselmek'.

-(G⁴)Iz-: Yaptırma ve oldurma bildiren işlek bir çatı ektir.

-giz-: *bilgiz-* 'belli etmek' (49.35), *elegiz-* 'korkutmak' (244.15) [Kzk. ele- '1.Dikkate almak, saygı göstermek, 2. Elemek.'] <Kıp.-T ele-, *jetkiz-* 'ulaştırmak' (111.15) <Kıp. T yet- 'ulaşmak'.

-ğiz-: *alğiz-* 'avlatmak' (144.1), *barğiz-* 'göndermek' (53.45), *qırğızıp tasta-* 'kırap geçirmek' (272.40).

-kiz-: *aynutpay jetkiz-* 'değiştirmeden yetiştirmek' (267.15) [Kzk. aynıt- 'kararından vaz geçirmek, caydırmak'] <ET adın- 'değişmek', *ekkiz-* 'ektirmek' (186.10), *işkiz-* 'içirmek' (111.40), *qılq etkiz-* 'sallamak' (238.15).

-qız-: *atqız-* 'vurdurmak' (127.1), *aytqız-* 'söylettirmek' (172.10), *baqqız-* 'hayvan güttürmek' (143.40), küy *tartqız-* 'melodi tutturmak' (172.15).

-Gİr- / G⁴Ar-: İşlek olmayan bir çatı ektir. "Eski Türkiye Türkçesinde *ir-gür-*, *tur-gür-* ve *dir-gür-* fiillerinde klişeleşmiş olarak mevcuttur." (Timurtaş 1994: 117).

-Gır-: Daha çok ettirgenlik fonksiyonu vardır.

azğır- 'caydırmak' (KTS), *jañgırıqtır-* 'yankılatmak, tekrarlatmak' (163.35) <ET yaña 'yine', *jüğırt-* 'koşturmak' (12.40), *qañğırıp jiber-* 'gayesiz bırakmak' (59.20).

-G⁴Ar-: Geçişli fiil yapar.

kömker- 'süslemek' (110.30), *ötker-* 'görüp geçirmek' (157.40), *uyğar-* 'tahsis etmek, anlaşmak' <ET (Uyg.) ud- 'izlemek, uyum sağlamak' (Hamilton 1998: 160).

¹⁸ Orhun Yazıtları Bilge Kağan kuzey 14. ve güney 15. satırlarda *kelür-t-* şeklinden *kel(ür)-tür-? olabilir; Divanü Lügat'it-Türk'te ise keltür- kelimesinin yanında beklenen şekil olan **keldür-** de var, bk. dizin s.62. Nehcü'l-Ferâdis'te de keltür- ve keldür- şekilleri var, bk. dizin (Ata 1998: 217-218). Ayrıca Gülistan Tercümesi'nde keltür- ve kiltür- şekilleri var (Karamanlıoğlu 1989: 293).

3.2.4.2. Fiil Çatısına Tesir Etmeyen Fiilden Fiil Yapım Ekleri:

-MA-: Fiillerin olumsuzluk şeklidir (Kutalmış 2004: 133). Ünsüz uyumuna uyar. *jalğastırma-* ‘destek getirmemek’ (37.20), *jawma-* ‘yağmamak’ (235.15), *siyma-* ‘sıgmamak’ (36.1); *ilindirme-* ‘ilişmemek’ (5.25), *jetilmegen* ‘inkişaf edemeyen’ (261.25), *süyme-* ‘sevmemek’ (220.25),

-bA-: *aldarqanba-* ‘aldanmamak’ (66.10), *aytqızba-* ‘konuşturmamak’ (264.5), *köz jumba-* ‘mec. göz yummamak’ (197.35), *oñba-* ‘onmamak’ (57.35); *değizbe-* ‘dedirtmemek’ (5.25), *könbe-* ‘kabul etmemek’ (140.40).

-pA-: *ayısqa-* ‘fark etmemek’ (263.25), *jqpa-* ‘yıkmamak’ (184.10), *qaşpa-* ‘kaçmamak’ (92.25), *tappa-* ‘bulmamak’ (237.10), *tartpa-* ‘çekmemek’ (198.30); *birikpe-* ‘birikmemek’ (69.15), *kespe-* ‘kesmemek’ (176.35), *ketpe-* ‘gitmemek’ (31.20), *şespe-* ‘çıkarmamak’ (106.25), *teppe-* ‘tepmemek’ (171.25).

3.2.5. Fiilden İsim Yapan Ekler:

-G⁴I+: Fiilin gösterdiği hareketle ilgili nesnelere karşılar, yeni isimler yapar.

Hareket: *burğıla-* ‘delmek’ (111.1), *ketki* ‘gitmeyi isteme’ (200.30), *tözgisiz* ‘dayanılmayacak kadar’ (233.5).

Yeni isimler: *bilgi* ‘bilme’ (117.35), *buralqı* ‘yabancı’ (163.1), *jeñgi* ‘muvaffakiyet’ (224.30), *jet-ki+likti* ‘tatminkâr’ (231.35), *jip-jyñaqı* ‘derli toplu’ (98.1), *keşki* ‘akşam’ (61.20), *külki* ‘eğlence, gülüş’ (76.40), *qayqı* ‘geriye doğru eğik’ (218.15), *qayğı* ‘kaygı’ (76.30).

-G⁴In+: Genellikle tek heceli fiil kökleri üzerine gelir. Fiil kökünün anlamını pekiştiren sıfatlar türetir. Eski Türkçede seyrek ve -ğan şekli de vardır (Gabain 1998: 52). *alaşapqın* ‘ulak’ (267.45), *basqınşılıq* ‘baskıncılık’ (276.40), *bolğın* ‘olmak’ (113.35), *bosqın* ‘muhabir’ (126.5), *joyqın* ‘kuvvetli’ (68.25), *qapqın* ‘saldırı’ (205.40), *qaşqın* ‘kaçak’ (10.10), *qırğın* ‘katliam’ (15.30), *satqındıq* ‘hainlik’ (59.25), *turğındar* ‘sakinler’ (68.25).

-MA+: İsim-fiil ekidir. Hafif mastar eki yapım görevindedir. Alet ismi de yapar.

-ma+: *ayırma* ‘fark’ (168.20), *jayılma kerege* ‘yayılmış germe’ (221.30), *jayma* ‘dükender yayma, seyyar dükkânlar’ (257.20), *qaytarma* ‘karşı’ (12.5), *qırma* ‘kısa boylu kır otu’ (251.10), *qaytarma jorq* ‘karşı hücum’ (12.5), *suırma* ‘çekmece’ (Kzk.), *talma tüsi* ‘öğle vakti’ (12.1), *tırma* ‘tırmık’ (231.35).

-me+: *kirme söz* ‘alınma kelime’ (239.5), *körme* ‘sergi’ (216.25).

-ba+: *köm-be+ş nan* ‘tandır ekmeği’ (233.30) [Kzk. kömbe ‘tahılın saklandığı kap’].

-pa+: *baspa* ‘matbaa’ (Kzk.), *bükpe* ‘sürgü’ (145.25), *dawırqpa* ‘yüksek sesle konuşma’ (219.25), *jelikpe* ‘telaşlı’ (88.5), *tiyip qaşpa* ‘vurkaç’ (179.5).

-MAk/q+: İsim-fiil, mastar ekidir. Kazak Türkçesinde -Uw mastar eki kullanılmaktadır. Oğuzcanın bir kalıntısıdır. Gelecek ~ şimdiki zaman sıfat-fiil fonksiyonunda da olabilir. Eylem adı ve nadiren yeni isimler yapar. Orhon Türkçesinden beri görülmektedir (Gabain 1998: 53). Eski Türkçede yaygındır. Türkiye Türkçesinde bir bütünün parçasını gösteren -MIK şekli de görülür (Özçelik 2000: 94). Nadiren yeni isimler yapar.

-mAk/q+: *almaq* bolğanı ‘alacak olması’ (258.30), *ermek* ‘eğlence’ (142.5), *jügermek* ‘koşma’ (150.35), *kelmek AYTEKE* ‘gelen AYTEKE’ (160.25), *körmek* ‘görülen’ (280.35), *oymaq* ‘yüksük’ (177.15).

-baq+: *qırbaq* ‘kesek’ (110.30).

-pAk/q+: *aspaq* ‘gök’ (30.25), *aydar-ıs-paq* ‘devirme oyunu’ (188.40), *birikpek qol* ‘birleşen ordu’ (165.5), *qanbatpaq* ‘kanbalçık’ (193.35).

-DI+: İşlek olmayan bir ektir. Orta Türkçe döneminde de görülmektedir (Karamanlıoğlu 1994: 36). Soyut ve somut isimler yapar.

Doğrudan fiil kökü veya tabanı üzerine gelerek yeni isim yapar: *qır-tı* ‘kabuk’ (43.35), *jar-tı* ‘yarı’ (57.30).

Dönüştürülen fiil gövdelerinden hareketin oluşunu veya bununla ilgili nesne adı yapar (Öner 1998: 88): *şubırın-dı* ‘dizilerek yürüme’ (122.30).

Arkaik bir örnekte yığılan çatı eklerinin üzerine geldiği görülür:

üyren-ş-ik-ti ‘alışık’ (270.20) [Kzk. üyrenis- ‘bir birine alışmak’ <*üyreniş-] <*öğreniş- [Kıp. T öğreniş ‘kaşılıklı öğrenme’].

-G⁴A+: İşlek olmayan bir ektir. Fiillerden işi, oluşu yapan kavramları karşılayan isimler yapar. Bazen tek heceli fiil kökleri üzerine gelerek -GI+ eki gibi yeni isimler yapar (Özkan 1996: 112).

*büldirge*¹⁹ ‘kamçı ilmiği’ (59.15) [Kzk. büldir- ‘kırmak, bozmak’, Kır. bül- ‘nizalı olmak’], keşke ‘akşam üstü’ (276.15).

jor-ğa+la- ‘rahvan yümek’ (251.10), *qonalqa* ‘konak yeri’ (4.25), *qosqa* ‘çifte’ (234.30), tutqa ‘kapı kolu’ (171.40).

-(G⁴)Ak/q+: İşlek olmayan bir ektir. Nesne ismi yapar ve fazlalık bildirir. Genellikle tek heceli fiil kökleri üzerine gelerek yeni kelimeler türetir. Eski Türkçeden beri görülür. Eski Uygurcada ekin başındaki g ünsüzünün korunmadığı görülür (Tekin, Ş. 1976: 364).

-G⁴Ak/q+: *as-qaq* ‘fazla’ (38.35), *il-gek* ‘ilik’ (247.20), *suñ-ğağ* ‘boyu, uzunca’ (132.35).

-G⁴A/Iş+: İşlek olmayan bir ektir. Eski Türkçe döneminden beri vardır.

-G⁴Aş+: *Balğaş* ‘yer adı’ (173.30) ~ *Balqaş* ‘yer adı’ (158.40) <DLT bal- ‘bağlanmak’ <AT bāl- ‘çevirmek’, *quyğaş* ‘yan yan’ (16.10) [Kzk. qıy- ‘yan yan kesmek’], *örkeş-örkeş* ‘koca koca’ (219.15) <Kıp. T örkeş ~ örküç ‘hörgüç’ <ET ör- ‘örmek, yükselmek’.

-G⁴Iş+: atqış ‘nişancı’ (179.30), bergiş ‘veren’ (99.35), eğilgiş ‘hıçkırıp ağlama’ (21.5), elitkiş ‘malum olmayan’ <ET elit- ‘ilerlemek’ (110.5), eljiretkiş ‘yumuşak’ (114.25), eñkişart- ‘öne eğilmek’ (7.45), iyilgiş ‘eğilen’ (251.25), jırtqış ‘adaletsiz’ (58.30), jıynağıştar ‘toplayıcılar’ (232.15), jıynağış ‘toplantı’ (256.20), qısqış ‘kısaç’ (91.30), quyğış ‘sürücü’ (280.20).

-GİnşI+: İşlek olmayan bir ektir. Fiilin gösterdiği işin sonucuna göre o işi yapanı gösterir.

jürğinşi ‘yol yürüyen, yaya’ (274.10), *quwğınşı* ‘takipçi’ (10.35), *şapqınşı* ‘çapulcu’ (58.30).

-GİsI+: İşlek olmayan bir ektir. -ğ+ı+sı şeklinden gelmektedir. İyelik eki yığılması vardır. Vurgu zayıflamasından ekin başındaki düz-dar ünlü düşmüştür.

barğısı kel- ‘istemek’ (141.15) <bar-ğ, *jürgisi kelme-* ‘yürümesi gelmemek’ (155.25) <jür-ğ, *bolğısı* ‘olmayı’ (238.30) <bol- ‘olmak’.

-G⁴I/(A)r+: İşlek olmayan bir ektir. Kişileri olumlu yönde nitelendirir.

bilğir ‘bilgin’ (135.15), *ötkir* ‘keskin, cesur’ (259.30), *tapqr* ‘kıvrak zekalı’ (171.10).

Bir tane de kavim adı vardır: *Uygır* ‘kavim adı’ (82.15) <*ud- ‘takip etmek’.²⁰

-qar+: *asqar* ‘yüksek’ (254.30) <as- ‘yüksek bir geçidi geçmek’ <ET aş-.

-MAII+: İşlek olmayan bir ektir. Fiilden isim yapan -mA eki üzerine +II sıfat ekinin gelmesiyle oluşmuştur. Fiilin gösterdiği işle alakalı yeni isimler yapar. Türkiye Türkçesinde ise *seçmeli* (*ders*) örneğindeki gibi sıfat yapar. Oğuzcanın kalıntısı olmalıdır. “b”li şekline rastlanmadı.

almalı-salmalı ‘alı pullu’ (62.5), *aspalı* ‘dar ağacı’ (257.35).

-MA(s+tiq)+: İşlek olmayan bir ektir. Geniş zamanın olumsuz sıfat-fiil (-maz < -ma-z < -ma-r₂) ekinin soyut isimler yapan +IIk ekiyle geliştirilmesinden oluşmuştur. Olumsuzluk bildiren soyut adlar yapar.

-mastıq+: *bilmestik* ‘bilmezlik’ (272.35), *qıymastıq* ‘hürmet’ (105.40).

-MAş+(IIk/q)+: İşlek olmayan bir ektir. Metinde “p”li örneğine rastlanmadı. Ek, -mAcA> -mAc kısalmasıyla ortaya çıkmıştır (Korkmaz 2003: 94).

-mAş+: *taldırmaş* ‘nazenin, nazık’ (27.35), *uwmaş* ‘buruşuk’ (113.5).

-bAş+: *kömbeş* ‘sac ekmeği’ (233.30).

-maşlıq+: *ayırmaşlıq* ‘farklılık’ (114.10).

-t: *salt*²¹ at ‘boş at’.

3.2.6. Sıfat-Fiiller:

3.2.6.1. Geçmiş Zaman Sıfat-Fiilleri:

-MIs: Az kullanılan bir sıfat fiil ekidir. P’li şekline rastlanmadı. Oğuzcanın bir kalıntısı olmalıdır.

qılmıs-kinä ‘ceza’ (45.40), *könbis el* ‘inanmış halk’ (210.20).

-G⁴An: Geçmiş zaman sıfat-fiili olarak kullanılsa da daha çok geniş zaman sıfat-fiili olarak kullanılır.

¹⁹ Karaçay-Malkar Türkçesinde *büldürgü* ‘kekeleme; düzensiz, karışık’ (Tavkul 2000:).

²⁰ *uduğ* ‘hürmet’, *udun-* ‘tapınmak’ (Tekin Ş. 1976: 489).

²¹ -(I/U)t geçişli fiillere gelerek sıfat türeten bu ekin Eski ve Çağdaş Türkiye Türkçesinde de örneği azdır: Binit, öğüt, yoğurt, yüklet (Gülsevin 1997: 136); düşüt, korkut, onat (Korkmaz 2003: 108). O zaman *sal-t* ‘mutlak, arı, içinde yabancı öge bulunmayan’, *sal-* ‘boş vermek’ fiilinden gelmiş olmalıdır. Kazak Türkçesinde bir de Kırgız Türkçesindeki şekli *salıt* olan gelenek anlamında ikinci bir *salt* kelimesi daha vardır.

aldegen (67.30) <Ar.-T hâl+le-*gen* 'ikna edilmiş', *azğındağan* 'azmış' (153.20), *bilegen* 'bilenmiş, keskin' (164.15), *kebersingen erin* 'kurumuş dudak' (26.25), *kez-kelgen jer* 'rastladığı yer' (280.35), *aldağan* 'aldatılmış' (176.40),

3.2.6.2. Geniş Zaman Sıfat-Filleri:

-G⁴An: İşlek bir sıfat-fiil ekidir. Orhon Türkçesinden beri görülmektedir.²² Kazak Türkçesinde en çok kullanılan bir sıfat-fiil ekidir. Yukarıda geçmiş zaman sıfat-fiili olarak kullanılışı da gösterildi. Nadiren gelecek zaman-sıfat fiili manası da verilebilir.

bilgen 'bilinen' (72.10), *bitirgen* 'bitiren' (91.40), *jegen jer* 'otlanacak yer' (93.30), *kebersingen erin* 'kurumuş dudak' (26.25), *köşirilgen* 'çıkarılan nüsha' (245.30).

bolmağan 'olmayan' (280.15), *elbastağan* 'halkı yöneten' (60.35), *jigeri jasımağan* 'gözü pek' (214.5), *bikken qol* 'birleşen ordu' (98.5), *elirtken* 'kışkırtan' (50.35), *işken* 'içilen' (10.30), *kelken* 'gelen' (93.35), *kökeyin tesken* 'gönül yanıklığı' (8.25).

aljasğan 'şaşırtmak' (48.20), *almaq bolğanı* 'alacak olması' (258.30), *añqartqanday* 'bildirir gibi' (107.20), *asqandıqta-* 'kibirlenmek' (238.5), *ısqan* 'kararmış' (27.45).

Mastar eki gibi bir görev de yapar: *almaq bolğanı* 'alacak olması' (258.30), *şaqırağanına* 'çağırmasına' (102.30), *quwırğan* 'imkânı azalmak' (11.25).

Yeni isimler yapar: *az+da-ğan* 'hafif' (33.15), *barlıdağan* 'gür' (75.35) [Kzk. barılda- 'boğazını yırtarcasına bağırarak'], *tuwğan* 'akraba' (51.35).

Nadiren zarf-fiil yapar: *ötken şıq-* 'geçip çıkmak' (19.25).

Kazak Türkçesindeki *sıfat-fül isim+iyelik* kalıbı Türkiye Türkçesinde *sıfat-fül+iyelik isim* şeklindedir: *bastağan şağı* 'başladığı çağ' (2.5), *şekpegen azabı* 'çekmediği çile' (79.1).

Aşağıda bazı örnekler cümle içerisinde gösterildi. *küzette turğan jigitter* 'nöbette duran yiğitler' (5.30), *batır atağı berilgen jigit* 'batır namı verilen yiğit' (4.30), *Menimen birge qaşıp şıqqan qalmaq qızdarı*. 'Benimle birlikte kaşıp gelen Kalmuk kızları.' (8.30), *jeñiske jetken Rayimbek* 'galibiyete ulaşan Rayimbek' (4.35).

-MAGAn: Olumsuz sıfat-fiildir.

qanağattanbağan Mergenbay 'inanmayan Mergenbay'(165.20), *jersinbegen* jılqı 'yerini beğenmeyen at' (151.15); *aytilmağan* söz 'söylenmeyen söz' (166.10), *körmegen bol-* 'görmezden gelmek' (10.20); *aqpağan suw* 'akmayan su' (170.20), *eleñ etpegen şıgar* 'dikkat etmeyen çıkar'(169.10).

-MAAs: Olumsuz gelecek zaman ve geniş zaman sıfat-fiil ekidir.

biliner bilinbes 'bilinir bilinmez' (109.20), *bitpes daw* 'bitmeyen dava' (259.40), *bilmestik* 'bilmezlik' (272.35), *bolmas jer* 'olumsuz şekil' (266.45), *buljımas* 'aynı, değişmeyen' (59.5).

kim ekenin ayıra almas mezgil 'kim olduğunun anlaşılamayacağı zaman' (4.15), *til jetkize almas quwanıştarı* 'dille anlatılamayacak sevinçleri' (28.5), *noyanıñ da jan şaq kelmes alıptıǵı* 'komutanın başa çıkılmaz kahramanlığı' (220.1), *qayıspas qayrattı yenilmez gayreti* (174.5), *ötpes pışaqtı* 'kör bıçağı' (175.25).

3.2.6.3. Zarf-Fiil Ekleriyle Meydana Gelen Zarf-Fiiller:

-G⁴All: Zarf-fiil ekidir. Bir zamandan beri anlamını verir.

- *G⁴All beri* şeklinde kullanılır: *kelgeli beri* 'geldiğinden beri' (268.15), *közdeskeli beri* 'gözlediğinden beri' (65.30), *qosılǵalı beri* 'katıldığından beri' (108.10), *tüskeli beri* 'düştüğünden beri' (151.25), *jayǵasqalı beri* 'yerleştiğinden beri' (279.10).

-MAGAn+: Az da olsa zarf-fiil olarak kullanılır. Yukarıda sıfat-fiil şekli geçti. *judırığın jazbağan* 'yumruğunu açmadan' (14.20), *körmegen bol-* 'görmezden gelmek' (10.20); *eleñ etpegen şıgar* 'dikkat etmeyen çıkar'(169.10).

-MAy: Türkiye Türkçesindeki *-mAdAn* zarf-fiili fonksiyonundadır.

at şaldırmay jür- (11.30) 'at koşturmadan gitmek', *bölmey, üzmeý tñda-* (11.10) 'bölmeden kesmeden dinlemek', *qol snbay turmaydı* (37.20) 'kol kırılmadan durmazdı', *keşikpey jetti* (96.5) 'gecikmeden yetiştirdi', *üni şıqpay jattı* (10.5) 'sesi çıkmadan yattı'.

²² *qor(ı)gan* 'kale, sığınak' (Tekin 2000: 91).

- M^Ay-aq şekli de görülmektedir: *buzbay-aq şıda-* (5.30) ‘bozmadan dayanmak’, *jür degizbey-aq ket-* (5.25) ‘yürü dedirtmeden gitmek’, *kirmey-aq qayt-* (117.25) ‘girmeden dönmek’, *tım uzatpay-aq quw-* (23.1) ‘çok geçmeden takip etmek’, *ruqsatın almay-aq söyle-* (182.5) ‘iznini almadan söylemek’, *tüspey-aq qaş-* (233.30) ‘dümeden kaçmak’.

3.2.6.4. Ad Durum Eklerinin Birleşmesiyle Meydana Gelen Zarf-Fiiller:

-G⁴AndA: Türkiye Türkçesindeki *-IncA*, *-DİğIndA*, *iken* zarf-fiilleri fonksiyonundadır (Gülsevin 2001: 130).²³

jaqınday bergende (73.25) ‘yaklaşırken’, *jaqındağanda tanıdı* (78.45) ‘yaklaştığında tanıdı’, *kele jatqanda* (87.40) ‘geliyorken’, *kezikkende* (80.25), ‘karşılaştığında’,

körgende+aq ‘görünce’ (87.40); *qanğanda* ‘kanınca, doyunca’ (149.5), *tañdağanda* ‘seçilirken’ (241.35), *turğanda* ‘varken’ (146.35); *ötkende* ‘geçmişte’ (6.35).

Bir tane de edat örneği var: *äytpegende* ‘yoksa’ (222.5).

-GAnşA: Ses uyumuna göre dört şekli vardır. Türkiye Türkçesindeki *-IncAyA kadar* fonksiyonundadır.

umurt üyirilgenşe berilme- (51.1) ‘karanlık başlayınca kadar teslim olmamak’, *jetkenşe quw-* (104.30) ‘yetişinceye kadar kovalamak’, *oyğanşa jat-* (52.35) ‘uyanınca kadar yatmak’, *ölgenşe umıtpa-* (51.1) ‘ölünceye kadar unutmamak’, *tañ atqanşa arpalıs-* (226.35) ‘tan atıncaya kadar müvadele et-’, *toyğanşa iş-* (111.15) ‘doyuncaya kadar içmek’.

-MAstAn: Yeni Uygur Türkçesinde *-mastin* şekli vardır (Öztürk 1997: 240). “-madan” mânâsını verir. Ekin ötümsüz *-pAstAn* şekline metinde rastlanılmadı. *oturmastan* ‘oturmada’ (151.35) *qımsınbastan* ‘utanmadan’ (208.45).

4. Kazak Türkçesindeki Ünsüz Çiftleri ve Ünsüz Çiftleri Tablosu:

4.1. /KK/: Kazak Türkçesinde kelime içerisindeki ünsüz çiftlerinin sayısı 173 olarak tespit edilmiştir (Ayğabilow 1995: 35-40). Ancak Ayğabilow’un gramerinde *b*, *d*, *x* ünsüzleriyle olan ünsüz çiftleri işlenmemiştir. Biz 210 tane ünsüz çifti tespit ettik. Bu tespit edilenlerden *gn*, *gm*;²⁴ *jj*, *jj*, *jn*, *jm*; *kr*; *qr*; *nz*; *ñz*, *ñr*; *rr*; *sn*; *şl*, *şn*, *şm*, *şş* [17] ünsüz çiftleri incelenen metinde görülmedi. 210 + 17 = 227 ünsüz çifti Kazak Türkçesinde vardır. İncelenen metinde 190 tane de ünsüz çifti ise yoktur. Adı geçen gramerde tespit edilmeyen ancak incelenen metinde tespit edilen ünsüz çiftlerinin (*bb*, *bj*, *bl*, *br*, *bş*, *bz*; *db*, *dd*, *dx*, *dj*, *dq*; *gt*, *gr*; *xb*, *xm*, *xş*, *xt*, *xw*; *jr*, *jş*; *kd*, *kj*, *km*; *qb*, *qm*; *lx*; *nb*, *np*, *nm*, *ng*, *nğ*, *nx*, *nk*, *nq*, *nl*; *yw*, *yy*; *ñq*; *wñ*; *pj*, *px*; *rx*; *sb*, *sj*, *sx*, *sy* [cio]; *şx*, *şs*; *tb*, *tj*, *tx*, *yx*; *zq*, *zp*, *zs*, *zş* [56]) başına yıldız (*) konuldu. En az görülmeyen ünsüz çifti ötümsüz karşılığı olmayan sonantlarda (*l*, *m*, *n*, *ñ*, *r*, *w*, *y*) vardır. *W* ve *y* gibi ünlüye yakın olan ünsüzlerde görülmeyen ünsüz çifti neredeyse yok gibidir. *Y* ünsüzünden sonra 19 ünsüz çifti görülmekte, sadece *yñ* ünsüz çifti görülmemektedir. *W* ünsüzünden sonra 17 ünsüz çifti görülmekte, sadece *ww*, *wy* ünsüz çiftleri görülmemektedir. *б* (*b*), *в* (*v*), *г* (*g*), *д* (*d*), *ё* (*yo*), *ж* (*j*), *з* (*z*), *и* (*ı/iy*), *й* (*y*), *к* (*k*), *л* (*l*), *м* (*m*), *н* (*n*), *п* (*p*), *р* (*r*), *с* (*s*), *т* (*t*), *у* (*w*), *ф* (*f*), *х* (*x*), *ц* (*ts*), *ч* (*ç*), *ш* (*ş*), *щ* (*şç*), *ю* (*yu*), *я* (*ya*), *к* (*q*), *н* (*ñ*), *р* (*ğ*), *h* (*h*) işaretlerinden oluşan 30 ünsüzden çift seslilerden *y*’li ünlüleri [*ё* (*yo*), *и* (*ı/iy*), *ю* (*yu*), *я* (*ya*)] ve Rusça harflerden *в* (*v*), *ц* (*ts*), *ч* (*ç*), *щ* (*şç*), *ф* (*f*) ünsüzleri ile Kazakça sözlüklerde de çok az yer alan ve Kazak alfabesinden çıkarılması gereken *h* (*h*) ünsüzünü; toplam 10 işareti elersek geriye 20 ünsüz kalır. 20 x 20 = 400 olduğuna göre, bizim bulduğumuz 210 ünsüz çifti ile metinde olmadığımızı tespit ettiğimiz 190 ünsüz çiftinin toplamı (210 + 190 = 400) incelemeyi eksiksiz yaptığımızı gösterir. Adı geçen gramerdeki – bizim metnimizde bulunmayan ancak Kazak Türkçesinde bulunan – 7 (*jj*, *jj*, *jn*, *jm*; *kr*; *qr*; *nz*; *ñz*, *ñr*; *rr*; *sn*; *şl*, *şn*, *şm*, *şş*) ünsüz çiftini de eklersek (210 + 17) 227 ünsüz çifti Kazak Türkçesinde vardır. Toplam sayıdan bu mevcut olan ünsüz sayısını çıkartırsak (400 – 227) 173 ünsüz çifti Kazak Türkçesinde yoktur (227 + 173 = 400). İncelenen metinde benzer ünsüz çiftlerinden (ikiz ‘seddeli’ ünsüzlerden) *bb*, *dd*, *kk*, *qq*, *ll*, *mm*, *nn*, *pp*, *ss*, *tt*, *yy*, *zz* (12) ünsüz çiftleri görülürken, *gg*, *ğğ*, *xx*, *jj*, *ññ*, *rr*, *şş*, *ww* (8) ünsüz çiftleri görülmemektedir. Aşağıdaki ünsüz dağılımında bu harfler koyu punto ile gösterilirken görülen ünsüz çiftlerinin altı çift çizgi (=) ile gösterilmiştir.

²³ “Azerbaycan Türkçesinde karakteristiktir: yaz gel-ende”.

²⁴ *Ağmanova* ‘soyadı’; Ağmanova F. E. (1998), *Tildi Bilseniz Eldi Bilesiz*, 3. Kitap, Kazakça Söyleğiniz Kele me?, Balavs, Almatı.

b	<u>bb</u> , bd, bg, bğ, bx, <u>bj</u> , bk, bq, <u>bl</u> , bm, bn, bñ, bp, <u>br</u> , bs, bş, <u>bt</u> , bw, by, <u>bz</u>	(06+ 14)
d	<u>db</u> , <u>dd</u> , dg, dğ, <u>dx</u> , <u>dj</u> , dk, <u>dq</u> , dl, dm, dn, dñ, dp, dr, ds, dş, dt, dw, dy, dz	(05+ 15)
g	gb, <u>gd</u> , <u>gg</u> , gğ, gx, <u>gj</u> , gk, gq, gl, gm, gn, gñ, gp, <u>gr</u> , gs, gş, <u>gt</u> , gw, gy, <u>gz</u>	(05+ 15)
ğ	<u>ğb</u> , <u>ğd</u> , gğ, <u>ğğ</u> , ğx, <u>ğj</u> , ğk, ğq, <u>ğl</u> , ğm, <u>ğn</u> , ğñ, ğp, ğr, ğs, ğş, <u>ğt</u> , ğw, ğy, <u>ğz</u>	(06+ 14)
x	<u>xb</u> , xd, xg, xğ, xx , xj, xk, xq, xl, <u>xm</u> , xn, xñ, xp, xr, xs, <u>xs</u> , <u>xt</u> , <u>xw</u> , xy, xz	(05+ 15)
j	<u>jb</u> , <u>jd</u> , jg, <u>jğ</u> , jx, jj , jk, jq, jl, jm, jn, jñ, jp, <u>jr</u> , js, <u>js</u> , jt, jw, jy, jz	(05+ 15)
k	kb, <u>kd</u> , kg, kğ, kx, <u>kj</u> , kk , kq, kl, <u>km</u> , kn, kñ, <u>kp</u> , kr, <u>ks</u> , <u>ks</u> , <u>kt</u> , kw, ky, kz	(08+ 12)
q	<u>qb</u> , qd, qg, qğ, qx, qj, qk, qq , ql, <u>qm</u> , qn, qñ, <u>qp</u> , qr, <u>qs</u> , <u>qs</u> , <u>qt</u> , qw, qy, qz	(07+ 13)
l	<u>lb</u> , <u>ld</u> , <u>lg</u> , <u>lğ</u> , <u>lx</u> , lj, lk, <u>lq</u> , ll , <u>lm</u> , <u>ln</u> , lñ, <u>lp</u> , lr, <u>ls</u> , <u>ls</u> , <u>lt</u> , lw, ly, <u>lz</u>	(16+ 04)
m	<u>mb</u> , <u>md</u> , <u>mg</u> , <u>mğ</u> , mx, <u>mj</u> , <u>mk</u> , <u>mq</u> , <u>ml</u> , mm , <u>mn</u> , mñ, <u>mp</u> , <u>mr</u> , <u>ms</u> , <u>ms</u> , <u>mt</u> , mw, my, <u>mz</u>	(16+ 04)
n	<u>nb</u> , <u>nd</u> , ng, <u>nğ</u> , nx, <u>nj</u> , <u>nk</u> , <u>nq</u> , <u>nl</u> , <u>nm</u> , nn , nñ, <u>np</u> , nr, <u>ns</u> , <u>ns</u> , <u>nt</u> , nw, ny, nz	(15+ 05)
ñ	<u>ñb</u> , <u>ñd</u> , <u>ñg</u> , <u>ñğ</u> , ñx, <u>ñj</u> , <u>ñk</u> , <u>ñq</u> , <u>ñl</u> , <u>ñm</u> , <u>ñn</u> , ññ , ñp, ñr, <u>ñs</u> , <u>ñs</u> , <u>ñt</u> , ñw, ñy, ñz	(13+ 07)
p	pb, pd, pg, pğ, <u>px</u> , <u>pj</u> , <u>pk</u> , <u>pq</u> , pl, pm, pn, pñ, pp , <u>pr</u> , <u>ps</u> , <u>ps</u> , <u>pt</u> , pw, py, pz	(09+ 11)
r	<u>rb</u> , <u>rd</u> , <u>rg</u> , <u>rğ</u> , <u>rx</u> , <u>rj</u> , <u>rk</u> , <u>rq</u> , <u>rl</u> , <u>rm</u> , <u>rn</u> , rñ, <u>rp</u> , rr , <u>rs</u> , <u>rs</u> , <u>rt</u> , rw, ry, <u>rz</u>	(16+ 04)
s	<u>sb</u> , sd, sg, sğ, <u>sx</u> , <u>sj</u> , <u>sk</u> , <u>sq</u> , <u>sl</u> , <u>sm</u> , sn, sñ, <u>sp</u> , sr, ss , sş, <u>st</u> , sw, <u>sy</u> , sz	(11+ 09)
ş	<u>şb</u> , şd, şg, şğ, <u>şx</u> , şj, <u>şk</u> , <u>şq</u> , şl, şm, şn, şñ, <u>şp</u> , şr, <u>şs</u> , şş , <u>şt</u> , şw, şy, şz	(07+ 13)
t	<u>tb</u> , td, tg, tğ, <u>tx</u> , <u>tj</u> , <u>tk</u> , <u>tq</u> , tl, <u>tm</u> , <u>tn</u> , tñ, <u>tp</u> , <u>tr</u> , <u>ts</u> , <u>ts</u> , tt , tw, ty, tz	(12+ 08)
w	<u>wb</u> , <u>wd</u> , <u>wg</u> , <u>wğ</u> , wx, <u>wj</u> , <u>wk</u> , <u>wq</u> , <u>wl</u> , <u>wm</u> , <u>wn</u> , wñ, <u>wp</u> , <u>wr</u> , <u>ws</u> , <u>ws</u> , <u>wt</u> , ww , wy, <u>wz</u>	(17+ 03)
y	<u>yb</u> , <u>yd</u> , <u>yg</u> , <u>yğ</u> , <u>yx</u> , <u>yj</u> , <u>yk</u> , <u>yq</u> , <u>yl</u> , <u>ym</u> , <u>yn</u> , yñ, <u>yp</u> , <u>yr</u> , <u>ys</u> , <u>ys</u> , <u>yt</u> , <u>yw</u> , yy , <u>yz</u>	(19+ 01)
z	<u>zb</u> , <u>zd</u> , <u>zg</u> , <u>zğ</u> , zx, zj, zk, <u>zq</u> , zl, <u>zm</u> , <u>zn</u> , zñ, <u>zp</u> , zr, <u>zs</u> , <u>zs</u> , <u>zt</u> zw, zy, zz	(12+ 08)

20

400

***bb**: mahabbat ‘muhabbet’ (75.30).

***bj**: äbjilan ‘su yılanı’ (27.15).

***bl**: qablantay ‘kaplan gibi’ (275.15).

***br**: abroy ‘şeref’ (43.25), äbrenti ‘geçmişlerin ruhu’ (138.10), ğbrat ‘ibret’ (15.15).

***bş**: arabşa ‘Arapça’ (38.25).

***bz**: abzal ‘eftal, iyi’ (182.40),

B ünsüzünden sonra *d* (*d*), *z*(*g*), *z*(*ğ*), *κ*(*k*), *κ*(*q*), *μ*(*m*), *η*(*n*), *η*(*ñ*), *n*(*p*), *c*(*s*), *x* (*x*), *m*(*t*), *y*(*w*), *ü*(*y*) ünsüzleri hariç 6 ünsüz görülmektedir.

***db**: abdır- ‘şaşırmak’ (104.20), adbanşı ‘vergi memuru’ (69.25), äbten ‘iyice’ (4.15),

***dd**: budda ‘Buda’ (141.1), müddeli ‘faydalı’ (171.1), quddı ‘tıpki’ (188.20).

***dx**: budxa ‘Buda’ (216.30).

***dj**: xıydjra ‘hicri’ (173.5), Xodjent ‘şehir adı’ (159.15).

***dq**: budqa ‘puta’ (140.25).

D ünsüzünden sonra *z* (*g*), *z* (*ğ*), *κ* (*k*), *λ* (*l*), *μ* (*m*), *η* (*n*), *η* (*ñ*), *n* (*p*), *p* (*r*), *c* (*s*), *u* (*ş*), *m* (*t*), *y* (*w*), *ü* (*y*), *z* (*z*) ünsüzleri hariç toplam 5 ünsüz görüldü.

gd: degdi- ‘kurumak’ (27.5), eglidelik ‘olgun’ (114.20), egdenew ‘orta yaşlı’ (260.35).

gj: bügjeñde- ‘amburlaşmak.’ (32.40), egjey-tegjeyle ‘teferruatlı’ (30.01) .

***gr**: Ugryumow ‘özel ad’(279.40) [Kazakça bir isim değildir. İstisnadır.].

***gt**: tseregter ‘askerler’ (140.25) [Konuşma dilinde görülür, ağız özelliği olmalı].

gz: megze- ‘kastetmek’ (132.25), Kzk. Begzat ‘özel ad’.

G ünsüzünden sonra *ḃ* (*b*), *κ* (*k*), *κ* (*q*), *λ* (*l*), *z* (*g*), *z* (*ğ*), *μ* (*m*), *η* (*n*), *η* (*ñ*), *n* (*p*), *x* (*x*), *c* (*s*), *u* (*ş*), *y* (*w*), *ü* (*y*) ünsüzleri hariç toplam 5 ünsüz görüldü.

ğb: bağban ‘bahçıvan’ (216.40).

ğd: bağdar ‘yol, yön’, jağday ‘durum’ (70.20), tağdır ‘kader, taktir’ (266.10).

ğj: bağjañ ‘dik dik bakış’ (182.20), Kzk. Mağjan ‘Özel ad’.

ğl: ağlabıy ‘Tanrım’ (201.40), bağlan ‘saygı değer kimse’(158.45).

ğn: lağnet ‘lanet’ (130-20), yağniy ‘yani’ (29.10).

ğz: tağzim ‘tazim, ululama’ (22.10), Kzk. Mağzum ‘Özel ad’.

Ğ ünsüzünden sonra *κ* (*k*), *κ* (*q*), *μ* (*m*), *η* (*ñ*), *z* (*g*), *z* (*ğ*), *n* (*p*), *p* (*r*), *x* (*x*), *c* (*s*), *m* (*t*), *u* (*ş*), *y* (*w*), *ü* (*y*) ünsüzleri hariç toplam 6 ünsüz görüldü.

***xb**: suxbat ‘sohbet’ (53.20).

***xm**: raxmet ‘teşekkür’ (72.20).

- ***xş**: baxşı ‘Allah’ 216.25).
 ***xt**: tariyxta ‘tarihte’ (181.1).
 ***xw**: xal-axw ‘durum’ (35.10).
 X ünsüzünden sonra *ð* (*d*), *z* (*g*), *z* (*ğ*), *x* (*x*), *ж* (*j*), *к* (*k*), *л* (*l*), *н* (*n*), *һ* (*ñ*), *n* (*p*), *p* (*r*), *қ* (*q*), *c* (*s*), *ü* (*y*), *з* (*z*) ünsüzleri hariç toplam 5 ünsüz görüldü.
jb: bojban ‘yağız’ (169.15), Qojban ‘özel ad’ (82.10), məjbur ‘mecbur’ (10.35).
jd: ajdaxa ‘ejderha’ (69.10), ojdax ‘vicdan’ (14.35).
jğ: talan-tarajğa saluw ‘gasp etmək’ (58.20).
 ***jr**: xiyjra ‘hicri’ (69.1).
 ***jş**: üwäjšiler ‘vezirler’ (251.5).
 J ünsüzünden sonra *z* (*g*), *ж* (*j*), *з* (*z*), *к* (*k*), *қ* (*q*), *м* (*m*), *н* (*n*), *һ* (*ñ*), *n* (*p*), *x* (*x*), *c* (*s*), *m* (*t*), *y* (*w*), *ü* (*y*), *л* (*l*) ünsüzleri hariç toplam 5 ünsüz görüldü.
 ***kd**: Kökdawıl ‘özel ad’ (259.25).
 ***kj**: kökjäl ‘yaşlı kurt’ (164.10), kökjasil ‘yeşilimsi’ (230.1), kökjiyek ‘ufuk’ (30.20).
kk: jellikken ‘koşan’ (4.20), jürmekke ‘yürümeye’ (17.25), kökke ‘göge’ (13.25).
 ***km**: kökmaysa ‘er örtüsü’ (5.10), xiykmät ‘hikmet’ (139.35).
kp: ekpes ‘ekmez’ (258.25), *jekpe-jek* ‘teke tek’ (3.1), *kezekpe-kezek* ‘sıra sıra’ (234.25).
ks: esker- ‘hatırlamak’ (87.30), säske ‘öğle vakti’ (10.20), tüsken ‘düşen’ (6.40).
kş: bölekşe ‘tek başına, ayrı’ (262.20), erekşe ‘arzusununa göre’ (21.25).
kt: biyikte- ‘yükselmek’ (138.30), köktem ‘ilkbahar’ (40.10), tikten- ‘diklenmek’ (48.15).
 K ünsüzünden sonra *б* (*b*), *z* (*g*), *z* (*ğ*), *з* (*z*), *ü* (*y*), *қ* (*q*), *p* (*r*), *y* (*w*), *л* (*l*), *н* (*n*), *һ* (*ñ*), *x* (*x*), ünsüzleri hariç toplam 8 ünsüz görüldü.
lb: ilbis ‘kaplan’ (71.10), *alba-julba* ‘eski püskü’ (52.40).
ld: aldıñğı ‘öndeki’ (4.45), molda ‘molla’ (38.15), sekildi ‘gibi’ (2.10).
lg: älgi ‘deminki’ (19.10), äwelgi ‘önceki’ (13.25), belgi ‘işaret’ (4.35).
lğ: baldır-balğın ‘yosun, taze bitki’ (230.25), *tolğawlı-tolğaqtı* ‘heyecanlı’ (106.10).
 ***lx**: Şamalxan ‘özel ad’ (93.1).
lj: boljam ‘tahmin’ (202.20), jaljal ‘kavga’ (239.30), qaljiñ ‘şaka’ (51.25).
lk: bülkildet- ‘çoşturmak’ (18.10), jelke ‘ense, boyun’ (91.20), öлке ‘ülke’ (268.15).
ll: Alla ‘Allah’ (252.15), külli (142.10), salla- ‘sallamak’ (20.15).
lm: *almalı-salmalı* ‘allı pullu’ (62.5), bölme ‘bölme’ (160.15).
ln: jılnamaşı ‘salnameci’ (175.40), Gülnar ‘özel ad’ (bk. kaynakça).
lp: jalpı ‘genel’ (234.25), *jelpin-* ‘silkinmek’ (189.15), qalpı ‘hoca’ (15.15).
lq: qalqıyt- ‘tırmalamak’ (146.5), şalqayt- ‘eğmek’ (140.25), şalq- ‘dağıtmak’ (243.05).
ls: älsin-älsin ‘ara sıra’ (225.15), älsiz ‘halsiz’ (5.40), qolsar ‘avuç’ (5.15).
lş: alşaq ‘alçak’ (178.15), bulşıq et ‘pazı’ (34.15), kölşik ‘gölcük’ (110.35).
lt: altaw ‘altışar’ (75.35), keltir- ‘getirmek’ (97.10), qaltura- ‘titremek’ (226.10).
lz: sazlı ‘[bitki] sazlı’ (4.1), zilzala ‘zelzele’ (3.1).
 L ünsüzünden sonra *p* (*r*), *y* (*w*), *ü* (*y*), *һ* (*ñ*) ünsüzleri hariç toplam 16 ünsüz görüldü.
mb: kömbeş ‘tandır’ (233.30), qımbat ‘pahalı’ (245.30), simbat ‘bezek’ (71.10).
md: qomdan- ‘uçmaya hazırlanmak’ (3.25), senimdi ‘inançlı’ (4.40).
mg: kädıngi ‘eski’ (8.10), kimge ‘kime’ (246.5), kökdemgi ‘mavimsi’ (27.35).
mğ: *samğa-* ‘uçmak’ (38.35), jumğansa ‘yumunca’ (269.30), tamğa ‘damga’ (43.1).
mj: Qanımjın ‘Özel ad’ (30.5), *jıım-jırtıq* ‘sessizlik’ (38.10), *jıım-jırt* ‘sessiz’ (31.25).
mk: kömker- ‘süslemek’ (110.30), mümkindiginşe ‘mümkün olduğu kadar’ (83.15).
ml: kemle- ‘azalmak’ (121.10), memleket ‘memleket’ (216.35).
mm: adammen ‘adamlar’ (278.1), hämme ‘hepsi’ (69.40), ulımmenen ‘oğlumla’ (22.5).
mn: adamnan ‘adamdan’ (67.20), kökeyimnen ‘aklımdan’ (5.5).
mp: kempir ‘yaşlı’ (115.45), qıdırımpaz ‘gezgin’ (71.30), tompaq ‘yuvarlak’ (109.1).
mq: dımqıl ‘nemli’ (130.25), qamqorşı ‘hâmi’ (2.10), tımqursa ‘hiç olmazsa’ (112.15).
mr: ömrinde ‘ömründe’ (46.25) <ömir <ömür <Ar. ‘ömr
ms: jumsaq ‘yumuşak’ (15.15), qımsın- ‘utanmak’ (208.45) tımsıq ‘tümsek’ (15.40).
mş: emşi ‘hekim’ (91.25), qamşı ‘kamçı’ (15.25), tamşı ‘damla’ (191.15).
mt: qımta- ‘örtmek’ (31.25), tamtıq ‘kalıntı’ (122.5), umtıl- ‘hücum etmek’ (58.10).
mz: qamzöl ‘hırka’ (246.30).
 M ünsüzünden sonra *y* (*w*), *ü* (*y*), *һ* (*ñ*), *x* (*x*) ünsüzleri hariç toplam 16 ünsüz görüldü.
 ***nb**: Arasanbay ‘özel ad’ (2.1), Esenbek ‘özel ad’ (5.30), könbe- ‘inanmamak’ (7.10).
nd: endi ‘şimdi’ (8.20), kündik ‘günlük’ (14.35), munday ‘bunun gibi’ (95.1).
 ***ng**: jawınger ‘savaşçı’ (4.5), keyingi ‘sonraki’ (3.1), Qangeldi ‘özel ad’ (3.10).
 ***nğ**: asıñğan ‘asılan’ (7.10), atañğan ‘söylenen’ (4.1), sıñğan ‘kırılan’ (6.10).

***nx**: meymanxana 'misafirhane' (158.30).
nj: enjar 'neşesiz' (175.30), janjal 'kavga' (41.5), tunjıra- 'üzgün bakmak' (253.35).
***nk**: janküytte- 'canı sıkılmak' (124.30), künköris 'kullanma' (58.20).
***nl**: ayğanla- 'çığlık atmak' (187.25), Nanluw 'Küçük Buhara' (116.15).
nn: qannen-qapersiz 'endişesiz' (5.20), tünniñ 'gecenin' (89.20).
***nm**: tutqınmen 'tutsakla' (9.20), ülkenmen 'büyükle' (21.30), ünmen 'sesle' (31.30).
***np**: janpıyda 'heyacanlı' (3.20).
***nq**: janqıyarlıq 'can hıraş' (184.35), qanquylı 'kötü huylu' (156.25).
ns: qansıra- 'kan kaybetmek' (226.30), mensin- 'beğenmek' (209.45).
nş: ölenşi-änşilik 'şarkıcılık' (130.10), tunşıq- 'boğulmak' (272.1).
nt: äntek 'haiçe' (16.35), jantalas 'sıkışık' (109.35), tentek 'edepsiz' (169.35).
N ünsüzünden sonra *p (r), y (w), ü (y), ı (ñ), z (z)* ünsüzleri hariç 15 ünsüz görüldü.
ñb: eñbek 'emek' (230.35), oñba- 'onmamak' (57.35), mñbası 'binbaşı' (174.5).
ñd: ağarañda- 'ağarmak' (243.1), soñdı 'sonunda' (83.35), teñdessiz 'sınırsız' (31.25).
ñg: döñgelek 'yuvarlak' (76.35), jañgır- 'yankılamak' (163.35), süñgi 'süngü' (3.5).
ñğ: Joñğar 'Moğol' (88.1), qarañğılıq 'karanlık' (4.10), mañğaz 'mağrur' (244.20),
ñj: tuñjırañqı 'asıq' (53.30), zuwñjañ 'müfreze' (229.1).
ñk: eñkiş 'eğik' (7.45), möñkiyt- 'çırpınmak' (280.5), şıñkildek 'cılız' (13.30).
***ñq**: añqay 'saf' (54.5), bozarañqı 'bozarmış' (106.30), mñqıl 'inilti' (91.25).
ñl: Eñlik 'özel ad' (6.30), etmäñlä 'yapmayın' (81.40), sañlaq 'iyi koşan at' (255.5).
ñm: Daluñmıyn 'ö. a.' (27.40), Zaluñmıyn 'ö. a.' (26.1), öñmeni 'diğeri' (3.5).
ñn: basıñnıñ 'başının' (52.25), mañnan 'civarından' (34.30).
ñs: añsa- 'özlemek' (33.40), mñ-juñsız 'patırtısız' (258.05), teñsel- 'sallanmak' (279.1).
ñş: añşı 'avcı' (35.30), jalpañşıl 'hürmetli' (251.25), öñşen 'renkli' (71.5).
ñt: añtarıl- 'yönelmek' (184.1), qoñtayşa 'prens' (65.5), qañtar 'ocak ayı' (40.20).
Ñ ünsüzünden sonra *ı (ñ), n (p), p (r), y (w), ü (y), z (z), x(x)* ünsüzleri hariç toplam

13 ünsüz görüldü.

***px**: qasapxana 'kasap dükkânı' (256.5).
***pj**: tapjıl- 'kıpırdamak' (15.20).
pk: sebepker bol- 'sebepl olmak' (21.40), sepkendey 'sepilmişçesine' (9.5).
pq: alaşapqın 'ulak' (267.45), baptaqı 'baştaki' (70.25), qapqın 'saldırı' (205.40).
pp: eppen 'uygun' (182.30), küşpenen 'güçle' (136.25), tappa- 'bulmamak' (237.10).
pr: prowiyntsiya 'eyalet' (159.25), topıraq 'topraq' (35.35) ~ Kzk. topraq.
ps: qapsır- 'kavramak' (91.40), tapsır- 'tenbih etmek, görev vermek' (143.40).
pş: qasapşı 'kasap' (35.30), tapşılıq 'yetersizlik' (175.5), topşı 'omuz' (6.10).
pt: aptap 'güneş' (167.20), baptap-taptaq 'yol yordam' (114.10).
P ünsüzünden sonra *б (b), г (g), ж (ğ), д (d), з (z), л (l), м (m), н (n), ı (ñ), y (w), ü (y)*, ünsüzleri hariç 9 ünsüz görüldü.

rb: arba 'araba' (18.30), erbiy- 'sallanmak' (8.40), sarbaz 'asker' (3.5).
rd: ardaq 'saygı' (14.35), birden 'birer' (7.15), birdey 'benzer' (5.5).
rg: arğı-bergi 'öteberi' (209.30), birge 'birlikte' (8.30), irge 'eşik' (42.5).
rğ: ırğal 'sallanma' (102.10), torğay 'serçe' (114.35), qorğan- 'sığınmak' (103.15).
***rx**: Burxan 'Tanrı' (3.15).
rj: birjola 'hepten' (9.30), sarjambas 'sırt kemiği' (35.5), zarjaq 'mızımız' (50.5).
rk: bürkek- 'bürünmek' (27.10), erke 'nazlı' (263.20), emin-erkin 'sağ selim' (17.30).
rl: barlıq 'varlık' (19.5), şarla- 'dörtlemek' (245.5), surlan- 'bozarmak' (25.5).
rm: arman 'arzu' (107.15), kürmel- 'sürçmek' (263.30), oqırman 'okur' (2.5).
rn: arna- 'ayırma' (69.20), kerne- 'sıkıştırmak' (60.5), sarna- 'konuşmak' (50.15).
rp: arpa 'arpa' (82.25), körpe 'yorgan' (245.10), torpaq 'topraq' (230.30).
rq: arqa 'arka' (4.5), darqan 'geniş' (68.5), jarqın 'parlak' (21.35).
rs: borsıq 'posuk' (128.5), bürsek 'büyük' (29.35), qırsıq- 'aksileşmek' (7.5).
rş: arşın 'el' (236.10), äzirşe 'şimdilik' (4.30), şarşa- 'yorulmak' (4.35).
rt: artıq 'fazla' (57.1), erte 'erken' (65.5), qartay- 'ihtiyarlamak' (143.35).
rz: arzan 'ucuz' (133.25), merzim 'müddet' (188.1), mırza 'bey' (123.10).
R ünsüzünden sonra *p (r), y (w), u (y), ı (ñ)* ünsüzleri hariç toplam 16 ünsüz görüldü.
***qb**: Baqbergenow 'soy adı' (2.1).
***qm**: raqmet 'teşekkür' (110.25).
qp: jıqpa- 'yıkmamak' (184.10), dawırqpa 'yüksek sesle konuşma' (219.25).
qq: aqquw 'ak kuğu' (109.5), aqqulaq 'ale', soqqı je- (6.35) 'darbe yemek'.

qs: aqsaqal-abız 'hoca' (74.5), jaqsılıq 'iyilik' (16.1), ruqsatınsız 'izinsiz' (101.25).
qş: aqşa 'para' (64.40), Qazaqşa 'Kazakça' (37.35), qazıqşa 'küçük kazık' (211.10).
qt: sıyyaqtı 'gibi' (179.5), oqta-tekte 'bazen' (89.15), tolğaqtı 'heyecanlı' (106.10).
Q ünsüzünden sonra *z (g), z (ğ), d (d), ж (j), z (z), ü (y), y (w), κ (k), л (l), н (n), Һ (ñ), p (r), x (x)* ünsüzleri hariç toplam 7 ünsüz görüldü.

***sb:** Joldasbay 'soy adı' (1.1), jüsbası 'yüzbaşı' (94.25), qusbegi 'kuşçu' (85.20).

***sj:** Esjan 'özel ad' (3.10).

***sx:** Şiñgısxan 'Cengiz Han' (95.1).

sk: eskert- 'hatırlatmak' (15.10), Qaskelen 'özel ad' (18.35), säske 'ögle vakti' (10.20).

sl: islam 'islam' (38.30), mäsliyxat 'danışma' (38.25).

sm: ismerlik 'hüner' (82.15), ismim 'adım' (82.1) <isim <Ar. ism.

sp: aldaspan 'pala' (3.25), aspan 'gökyüzü' (4.30), baspa 'neşriyat' (2.10).

sq: basqar- 'yönetmek' (178.40), qumırsqa 'karınca' (165.10), tısqarğı 'başka' (168.40).

ss: kelissöz 'anlaşma konuşması' (277.25), mäsşağan 'al sana, hayda' (14.30).

st: basta- 'başlamak' (2.5), Estenow 'soy adı' (2.1), usta- 'tutmak' (3.25).

***sy [cjo]:** Syuan 'özel ad' (276.35).

S ünsüzünden sonra *z (g), z (ğ), d (d), z (z), y (w), Һ (ñ), н (n), p (r), w (ş)* ünsüzleri hariç toplam 11 ünsüz görüldü.

***şb:** eşbir 'hiçbir' (89.30), Qoşban 'özel ad' (7.20).

***şx:** awılbası-moşxa 'köyün ileri geleni' (12.15).

şk: eşki 'keçi' (86.10), eşkimi 'hiç kimsesi' (266.1), keşki 'akşam' (61.20).

şp: aşpa- 'açmamak' (60.1), qaşpa- 'kaçmamak' (92.25), puşpaq 'bölüm' (160.10).

şq: alğaşqtı 'ilk önce' (20.20), Qaşqarlıq 'Kaşkarlı' (82.5), qaşqın 'kaçak' (10.10).

***şs:** aşsa 'açsa' (43.30), köşsek 'geçsek' (56.40), qaçsañ 'kaçsan' (137.20).

şt: aştıq 'açlık' (84.25), baştıq 'üs baş' (219.5), ökiniş 'pişmanlık' (8.1).

Ş ünsüzünden sonra *z (g), z (ğ), d (d), ж (j), z (z), л (l), м (m), н (n), Һ (ñ), p (r), w (ş), y (w), ü (y)* ünsüzleri hariç toplam 7 ünsüz görüldü.

***tb:** atbegi 'seyislik' (130.5), sawıtbuzar 'zırh delen' (215.15).

***tx:** ğıybadatxana 'ibadethane' (223.40).

***tj:** atjaqtı 'at gibi' (34.20), etjendil- 'acele etmek' (46.10), jatjurt 'yabancı' (256.15).

tk: betkey 'yamaç' (201.5), jötkir- 'öksürmek' (1667.40), ötkir 'keskin' (259.30).

tm: öltürüw etmäñlä 'öldürmeyin' (81.40), Kzk. Patma 'Fatma'.

tn: xatnı 'mektubu' (242.5).

tp: atpen 'isimle' (2.5), etpek 'ekmek' (188.1), jetpek 'yetişmek' (273.30).

tq: aytqız- 'konuşturmak' (264.5), jumırtqa 'yumurta' (153.5), qurtqan 'hasta' (27.20).

tr: Petr 'Petro' (238.25).

ts: jatsınba- 'garipsememek' (27.25), ketse 'gitse' (5.5), qaytsın 'dönsün' (7.1).

tş: atşa 'at gibi' (91.40), patşalıq 'padişahlık' (254.15), sayatşılıq 'avcılık' (85.20).

tt: qattıraq 'biraz hızlı' (87.30), suwrettele- 'tasvir etmek' (2.5).

T ünsüzünden sonra *z (g), z (ğ), d (d), z (z), л (l), Һ (ñ), y (w), ü (y)* ünsüzleri hariç toplam 12 ünsüz görüldü.

wb: nawbayxana 'fırın' (2556.5), tewba 'tövbe' (156.5).

wd: meñirewdey bol- 'anlamış gibi olmak' (26.10), qowdırlaq toñ 'deri elbise' (5.5).

wg: awger 'avcı' (278.10), jawger 'savaşçı' (15.20), şäwgim 'çaydanlık' (133.5).

wğ: Awğan 'Afgan' (69.5), quwğınşı 'takipçi' (10.35), tuwğan 'akraba' (51.35).

wj: awjay 'vurulacak yer' (175.25), awjar 'ağıt' (35.40).

wk: änewküni 'geçen gün' (278.10), dawker 'davacı' (5520), Täwke 'özel ad' (59.1).

wl: keybirewleri 'bazıları' (20.10). tolğawlı-tolğaqtı 'heyecanlı' (106.10).

wm: äwmiyn 'amin' (116.35), duwmandat- 'eğlendirmek' (34.35).

wn: awna- 'yatmak, eğilmek' (244.20), quwna- 'istirahat etmek' (199.15).

***wñ:** Daluwñmiyn 'ö. a.' (8.40), Juwñgo 'Çin' (22.30), Zaluwñmiyn 'ö. a.' (66.30).

wp: äwpirim 'zorla' (106.35), bäwpilde- 'böğürmek' (200.5), dāwpirim 'güçlü' (168.5).

wq: jawqazın 'ilkbaharda çıkan bitki' (230.1), qawqar 'muhkem' (29.20).

wr: jawrın 'yagrın, kürek kemiği' (162.40), jasawra- 'gözü yaşarmak' (161.10).

ws: abırjuwsız 'sakince' (54.5), buwsan- 'hafifçe terlemek' (130.25).

wş: aluwşı 'alıcı' (88.25), baruwşı 'gitmek isteyen' (76.1), satuwşı 'satıcı' (88.20).

wt: Suluwtor 'güzel köşe' (33.30), közi jawteñde- 'gözünü fat taşı gibi açmak' (26.5).

wz: awzımenen 'ağzıyla' (134.40) <awız <ağız <ET ağız.

W ünsüzünden sonra *y (w), ü (y), x (x)* ünsüzleri hariç 17 ünsüz görüldü.

yb: keybir 'bazı' (58.15), küybeñ 'nağme' (49.20), qaybana 'yabancı' (138.25).
yd: (qıy dalas- 'dövüşmek' (166.35), Qıydan 'Hitay' (280.5), mayda 'parça' (28.10).
yg: äygili 'belli' (168.40), bāyge 'ödül' (156.15), deldiygen 'dimdik' (250.35).
yğ: ayğaq 'kanıt' (58.5), ayğayla- 'ağlamak' (47.15), tuyğın 'avcı kuşu' (177.5).
***yx:** keñes-mäsliyxat 'danışma' (38.25).
yj: hiyıra 'hicri' (274.40), nātiyje 'sonuç' (179.10), Rayjan "Rayimbek Can" (20.25).
yk: küyki 'ateşli' (46.45), süykimdi 'alımlı' (31.10), iyki 'çiğ' (7.5).
yl: jaylaw 'yayla' (217.5), oyla- 'düşünmek' (5.30), toyla- 'kutlamak' (105.20).
ym: Nayman 'k.a.' (160.30), sayman 'malzeme' (91.15), tüyme 'dügme' (162.10).
yn: aynalı- 'meşgul olmak' (39.30), jayna- 'parlamak' (130.40), oyna- (12.15).
yp: jaypa- 'imha etmek' (119.25), taypa 'tayfa' (168.1).
yq: ap-ayqın 'ayan beyan' (24.25), şayqa- 'çalkalamak' (47.45), uyqı 'uyku' (47.20).
yr: ayran 'ayran' (47.1), buyra 'kıvrım' (235.5), qayran 'hayran' (169.10).
ys: qaysız 'bazı' (171.20), qıysa- 'kuşatmak' (251.10), maysal 'yeşil' (5.15).
yş: küyşi 'şarkıcı' (34.30), qalayşa 'nasıl' (16.15), qayşı 'makas' (264.40).
yt: aytil- 'söylenmek' (5.40), qayta 'tekrar' (4.35), öytpe- 'öyle yapmamak' (4.35).
***yw:** Hıywa 'Hive' (64.25).
***yy [ñä]:** Seyxuwndarıyyağa 'Seyhun nehri' (69.15), sıyyaqtı 'gibi' (179.5).
yz: iyze- 'eğmek' (171.30), küyzel- 'azalmak' (7.35), nayza 'mızrak' (3.25).
Y ünsüzünden sonra *ı* (*ñ*) ünsüzü hariç toplam 19 ünsüz görüldü.
zb: aytqızba- 'konuşturmamak' (264.5), qızbalanıp tur- 'heyecanlanmak' (269.30).
zd: aşkóz 'aç göz' (6.5), az-azdap 'azar azar' (83.30), lezde 'çabucak' (14.35).
zg: mezgil 'zaman' (4.15), özgert- 'değiştirmek' (277.35), tözgi 'dayanma' (233.5).
zğ: azğantay 'biraz' (4.40), ızğıt- 'fırlamak' (126.5) qızğaldaq 'bir çeşit gül' (148.40).
zm: qızmet 'hizmet' (240.5), qımızmurındıq 'kırmızı burunluğu takma oyunu' (230.35).
zn: bizni 'bizi' (82.1), qolumızni 'elimizi' (242.10), mörimizni 'mührümüzü' (242.10).
***zp:** ötkizpe 'geçirme' (102.35).
***zq:** bozqıraw 'kırağı' (27.10), ızqıt- 'fırlatmak' (125.30), qızqırqın 'kız kısmı' (52.40).
***zs:** jalğızsız 'yanlızsız' (148.10), jetkizseñ 'yetiştirsen' (112.5), ozsın 'geçsin' (169.5).
***zş:** aldımızşa 'önümüzde' (111.30), izşi 'izci' (42.40), qırğızşa 'kırgızca' (36.15).
zt: boztorğay 'çalıkuşu' (256.25).
zz: läzzät 'lezzet' (31.25).

Z ünsüzünden sonra *ж* (*j*), *к* (*k*), *л* (*l*), *ı* (*ñ*), *р* (*r*), *х* (*x*), *у* (*u*), *ü* (*y*) ünsüzü hariç toplam 12 ünsüz görüldü.

Metnimizde benzer ünsüz çiftlerinden (şeddeli ünsüzlerden) bb, dd, kk, qq, ll, mm, nn, pp, ss, tt, yy, zz (12) ünsüz çiftleri görülürken, gg, ğğ, xx, jj, ññ, rr, şş, ww (8) ünsüz çiftleri görülmemektedir.

4.2. /KKK/: Çok heceli kelimelerde istisna olarak görülür:

qumırsqa 'karınca' (165.10), *şegirtke* 'çekirge' (197.15), *qurtqan* 'hasta' (27.20), *büytkenşe* 'dönmeden önce' (15.40), *hiyıra* 'hicri' (274.40) ~ *xıydıra* (173.5) <Ar. hicri, öytkeni 'öylece, oysaki' (225.15).

4.3. KK#: Kelime sonunda lk#, lq#, lp#, lş#, lt#; nk#, nq#, nt#; rk#, rq#, rp#, rs#, rt#, st#, yt# ünsüz çiftleri görülür (Yıldız 2000: 66). Birinci unsur l, n, r, s, y sürekli ünsüzlerden, ikinci unsur k, q, p, s, ş, t ötümsüz ünsüzlerden oluşmaktadır. Az görülen rs ve st ünsüz çiftlerindeki s ünsüzü istisna edilirse akıcı ve ötümlü olan l, n, r, y ünsüzleri birinci unsur, patlayıcı ve ötümsüz k, q, p, ş, t ünsüzleri ikinci unsur olur.

lK#:

lk#: *bülk et*, 'kıpırdanmak' (89.25), *kilk-* 'suyun yüzünde toplanmak' (252.1), *selk et-* 'titremek' (181.40), *silk-* 'itip kalkmak' (132.40).

lq#: Alınma kelimedede görülmektedir; *xalq* 'insanlardan bir bölüm' (2.10) <Ar. *halq*.

lp#: *jalp* 'ani hareket' (102.35), *jelp-* 'silkmek' (59.30), *sölp-* 'sarkmak' (279.5).

lç# > lş#: *ölş-* 'ölçmek' (213.40).

lt#: *bult* 'bulut' (45.35), *ult* 'ulus' (KTS).

nK#:

nk#: *dünk et-* 'dum sesi çıkarmak' (102.1). Türkiye Türkçesindeki nk# <ng# ünsüz çifti Kazak Türkçesinde ñ <ng# olur; *deñ* 'denk' (84.75) <Kıp. T teng <ET täng.

nq#: *anq-ıp tur-* 'kokmak' (132.35).

nt#: *ant* 'yemin' (9.20), *kent* 'şehir' (247.15) <Soğd. kanth.

rK#:

rk#:²⁵ *bürk-* 'püskürtmek' (6.25), *dürk* 'ani hareket' (201.40).

rq#: *jarq-jurq* 'parlak' (191.35), *sarq-* 'bitirmek, tükenmek' (23.40), *qarq-* 'atlamak' (20.35), *qarq-qarq et-* 'neşeli sesler çıkarmak' (156.5), *qırq-* 'kesmek' (120.10), *qorq-* 'korkmak' (78.40).

rp#: *serp-il-* 'açılmak, serpilmek' (162.15) ~ [*sebil-* 'serpilmek' (235.10) <Kıp. T serpil-], *serp-ilüw* 'kendine gelmek' (30.30), *şarp-* 'ateş almak' (108.30), *tarp-* 'tekmelemek' (3.10).

rs#: *tars* 'sertçe' (33.10), *murs et-* 'gülmek' (168.30). Türkçedeki pars kelimesi ise metnimizde iki şekilde geçmektedir; *ilbis* 'kaplan' (71.10) <Kır. ilbiris <*ilbans, *Jolbaris* (68.25) 'kişi adı' [EBT boris <*boris <*baris] <ET bars.²⁶

rt#: *art* 'arka' (17.30), *asirt-* 'başlatmak' (236.25), *birt-birt* 'kıpır kıpır' (230.25), *eñkişart-* 'öne eğilmek' (7.45), *jaltart-* 'aniden dönmek' (240.30), *jurt-* 'yırtmak' (52.40), *jurt* 'halk' (277.10), *kidirt-* 'geçiktirmek' (183.5), *ört* 'ateş, mec. dert' (108.30), *özgert-* 'değiştirmek' (277.35), *qart* 'yaşlı' (152.10), *qumart-* 'heveslendirmek' (34.10), *sawirt-* 'savurmak' (100.30), *sürt-* 'sürtmek' (225.10), *şaqirt-* 'çağırtmak' (277.15), *tazart-* 'takip etmek' (178.30), *tört* 'dört' (4.25).

st#: *ast* 'alt' (50.1), *üst* 'üst, tepe noktası' (28.35). Alınma kelimelerin sonunda s ünsüzünden sonra t ünsüzünün düştüğü görülür; *des* 'el' (24.10) <Far. dest, *dos* 'yaran' (225.35) <Kıp. T dost <Far. düst.

yt#: *ayt-* 'anlatmak' (232.20), *biyt* 'bit' (78.35) <AT bit, *iyt* 'it' (16.35) <AT it, *küyt-* 'peşine düşmek' (153.25) [ET küt-] <*küt- <AT kü- 'gözetmek', *molayt-* 'bol hâle getirmek' (269.1) <*bol+ad-t-, *mönkiyt-* 'çirpınmak' (280.5), *öyt-* 'öyle etmek' (72.5) <*olay et-, *qalqıyt-* 'tırmalamak' (146.5), *qampayt-* 'karnını şişirmek' (71.30), *qayt-* 'dönmek' (31.30) <DLT qadit-, *sıqırayt-* 'sıklamak' (17.20), *şalqayt-* 'eğmek' (140.25), *şoşayt-* 'toplamak' (29.5), *toğayt-* 'içine geçirmek' (123.35).

Aşağıdaki alınma kelimelerde *biyt* 'bit' (78.35) <AT bit, *iyt* 'it' (16.35) <AT it gibi Türkçe kelimelerdekine benzer şekilde uzun ünlüye tekabül eden bir ünsüz türemesi görülmektedir.

y, w türemesinden sonra yK/wK:

yb#, yq#, yl#, yf#, yn#, yx#; wl#, wx#, wz#:

Yukarıdaki kurala aykırı olarak alınma kelimelerde uzun ünlüden sonra y, w ünsüzleri türediği için kelime sonunda Türkçede olmayan ünsüz çiftleri görülür. İki kelimedede uzun ünlüden sonra y ünsüzünün türemesiyle yn# ünsüz çifti görülmektedir; *āwmiyn* 'amin' (116.35) <Ar. āmān. Yine aynı şekilde bir kelimedede uzun ünlüden sonra y ünsüzünün türemesiyle yx# ünsüz çifti görülmektedir; *tariyx* 'tarih' (181.1) <Ar. tāriḫ.

Metnimizde geçmeyen aşağıdaki alınma kelimelerde de y, w ünsüz türemesi nedeniyle ünsüz çiftleri görülmektedir:

rasuwl 'resul' <Ar. resūl, *ruwx* 'ruh' <Ar. rūḥ, *xatiyf* 'hatip' <Ar. ḥatīb, *xaliyl* 'halil' <Ar. ḥalīl, *taspiyq* 'tespih' <Ar. tesbīḥ, *xabiyyb* 'habip' <Ar. ḥabīb, *maxfuwz* 'korunmuş, saklı' <Ar. maófüē kelimelerinde de uzun ünlüden sonra w, y ünsüzlerinin türemesiyle ünsüz çiftleri görülmektedir (Koç 2004: 62).

4.4. İkizleşme:

Kelimelerde:

y> yy:

janqıyyarlıq 'canhıraş, fedakârlık' (184.35) <Far.-Ar. cān+hıyār 'kendi isteği ile yapma', *sıyyaqtı* 'gibi' (179.5) <Ar.-T siyaḡ 'misal olarak' +lı, *qıyyal* 'hayal' (206.5) <Ar. ḥayāl, *qıyyan* 'gereksiz' <Kır. qıyan 'şiddetli yağmurun suyun üstündeki köpükleri alıp götürmesi', *keriyya* 'ihtiyar' (209.05) ~ *kəri* (95.15) [Özb. kerıyyä] <*qarıy <ET qarı, Rosıyya 'Rusya' (212.25), *ıyyüw* 'iğ' (267.5) <ET eg-, *Seyxundarıyya* (69.15) <Seyhun+Far. deryä.

m> *mm> mb: *qımbat* 'kıymet' <*qımmet (245.30) <Ar. kımet (Eskman 1953: 183).

p> pp: *appaq* 'bembeyaz' (332.1) ~ *apaq* 'hafif aydınlık' (273.35) <*apaq <*ap āq.

t> tt: *qattılıq* 'merhametsizlik' (234.20) <ET qatıḡlıḡ.

²⁵ Türkiye Türkçesindeki renk kelimesi Kazak Türkçesinde reñ 'insanın yüz ifadesi' <Far. reng 'renk' şeklindedir.

²⁶ "... Kazakçada olduğu gibi ünlü katılımı ile önce *barıs* şekline girip sonra ilk hece ünlüsünün b'nin etkisi ile yuvarlaklaşma sonucu *borıs* ve nihayet *boris* biçimini kazanmış olabilir." (Yıldız 1999: 145).

4.5. İkizleşmiş Gibi Görünen Çift Ünsüzler:

Ekleşme sırasında:

a. Benzer ünsüzler:

k+k> kk: *ekkiz-* 'ektirmek' (186.10), *jekpe-jekke* 'teke tek karşılaşmaya' (99.35) <Far.-T. *yek be yek+ke*.

n+n> nn: *jeñilgenñiñ* 'yenildiğinin' (24.10).

t+t> tt: *ayttır-* 'konuşturmak' (265.20).

l+l> ll: *deldallıq* 'aracı' (82.40) <Ar.-T. *delâl+lıq*,

b. Benzeşen ünsüzler:

n+d> nn: *künnen* 'günden' (27.20) <Kıp. T *künden*.

b+b> pp: *köppen* 'çoğunlukla' (49.35) <*köp+benen, *qalıppız* 'kalmışız' (161.15) <Kıp. T *qal-ıp biz*.

ş+s> ss: *assaq* 'aşsak' (125.10) <Kıp. T *aş-saq*, *tögissiz* 'dökmeden' (136.30) <*töküş+süz,

t+l> tt: *attan-* 'hücum etmek' (7.15) <Kıp. T *at+lan-*, *salawattı söz* 'nasihat' (114.20) <Ar.-T. *صلابت + لی*, *sättlik* (33.10) <Ar. *sa'adet+lilik*,

m+b> mm: *ulımmen* 'oğlum ile' (22.5) <Kıp. T *oğ(u)lım+benen*,

n+d> nn: *dannan bosat-* 'akıldan çıkarmak' (280.1) <Far.-T. *dän+dan boşat-*.

Birleşme sırasında:

a. Benzer ünsüzler:

q+q> qq: *azıqqoşşı* 'ahçı' (214.35) <ET **azuq+qoşçı*, *oq-qağar* 'ok, yay' (226.20), *suqqılay* ber- 'vurmaya başlamak' (201.40) 'vurmaya başlamak' [Kzk. *suq* 'hasis; sert; işaret parmağı'+qıl-', Kıp. T *suqlıq* 'hırs'].

b. Benzeşen ünsüzler:

p+b> pp: *eppen* 'uygun şekilde' (182.30) <*epbirlen [ep 'usül'+ birlen 'ile'].

ş+s> ss: *kelissöz* 'anlaşma konuşması' (277.25) <*kel-iş 'anlaşma' + söz.

5. Sonuç:

Kazak Türkçesinde kelime içerisindeki ünsüz çiftlerinin sayısını incelenen *Rayımbek Batır* romanında 210 olarak tespit edildi. En az görülmeyen ünsüz çifti ötümsüz karşılığı olmayan sonantlarda (l, m, n, ñ, r, w, y) vardır; y ünsüzü, ñ ünsüz hariç (yñ) bütün ünsüzlerle ünsüz çifti oluşturmaktadır. 20 x 20 = 400 olduğuna göre, bizim bulduğumuz 210 ünsüz çifti ile metinde olmadığını tespit ettiğimiz 190 ünsüz çiftinin toplamı (210 + 190 = 400) incelemeyi eksiksiz yaptığımızı gösterir.

Ayrıca kelime içinde azda olsa üç ünsüzün yan yana gelişi örnekleriyle gösterildi. Kelime sonu ünsüz gruplarını da tespit edildi. İkizleşmiş ünsüzler üzerinde de duruldu. Aslı uzun ünlülere dikkat çekildi. İkilemelerdeki ünsüz dizisi verildi. Kazak Türkçesi için 19 ünsüzün yeterli olduğu vurgulandı. D, g, l, m ünsüzleriyle başlayan ekler örneklendirildi.

Kısacası Kazak Türkçesinde iki ünsüzün yan yana gelme durumları genel olarak ortaya konuldu.

İşaretler ve Kısaltmalar:

#...: Kelime başını gösterir.

*: Tasavvur edileni gösterir.

/.../: Kelime içini gösterir.

+: İsim kökünü gösterir.

K: Konson, ünsüz.

h: Altı noktalı h, ç.

KTS: Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü.

Ar.: Arapça, **Far.:** Farsça, **Kzk:** Kazak Türkçesi,

Özb.: Özbek Türkçesi,

...#: Kelime sonunu gösterir.

/: Müteradif şekli gösterir.

-: Fiil kökünü ve ikilemeyi gösterir.

<: Gelen şekli gösterir.

V: Vokal, ünlü.

R²: r, z <r² (releşme).

DLT: Divânu Lüğati't-Türk.

Kıp. T: Kıpçak Türkçesi,

Uyg.: Uygur Türkçesi.

Kaynakça:

- Ata, Aysu (1998), *Nehcü'l-Ferâdis III Dizin-Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları: 518.
- Ayğabilow, Aytbay (1995), *Qazaq Tiliniñ Morfonologiyası*, Almatı: Sanat.
- Bozkurt Fuat (1992), *Türklerin Dili*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Clauson, Sır Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteen-Century Turkish*, London: Oxford University Pres.
- Coşkun, Volkan (2000), *Özbek Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları: 752.
- Coşkun, Volkan (2010), *Türkçenin Sed Bilgisi*, (2. baskı), İstanbul: IQ Yayınları, 285 s.
- Dietrich, Ayşe Pamir (2001), *Slovar Lingüvistiçeskix Terminov*, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Eckman, Janos (1953), "M~b Kelime Ortasında Anorganik Ünsüz Türemesi ", *Türkiyat Mecmuası X. Cilt*, s. 183.
- Ercilasun, Ahmet Bican "Komisyon Başkanı" (1991), "Kajıbek E. Z.: Kazak Türkçesinin Kısa Grameri", *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I*, Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları, s. 1047-1060.
- Ercilasun, Ahmet Bican "Komisyon Başkanı" (1992), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, II (Dizin)*, Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları.
- Gabain, A. Von (1998), *Eski Türkçenin Grameri*, (Çeviren: Mehmet Akalın), Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları: 332.
- Gülsevin, Gürer (2001), "Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt II, Sayı: 2, Şubat, Afyon, s. 130.
- Hamilton, James Russel (1998), *İyi ve Kötü Prens Öyküsü*, (Türkçe Çeviri: Vedat Köken), Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları: 682.
- Hazar, Mehmet (2005), *Joldasbay Turlubayev RAYIMBEK BATIR (Dil İncelemesi, Sözlük; Harf Çevirimi, Türkiye Türkçesine Aktarımı) Cilt: 1-2*, Diyarbakır: T.C. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı Türk Dili Programı (Yayımlanmamış) Doktora Tezi, 1190 s.
- Karamanlioğlu, Ali Fehmi (1989), *Seyf-i Sarâyî Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistan bi't-Türki)*, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları: 544.
- Karamanlioğlu, Ali Fehmi (1994), *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- Kaymaz, Zeki (2002), "Türklerde Sayı Sistemleri", *Türkler C. 3*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 419-426.
- Koç Kenan, Doğan Oğuz (2004), *Kazak Türkçesi Grameri*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Koluman, Aziz (2001), *Ortadoğu'da Süryanilik*, Ankara: Asam Yayınları.
- Kutalmış, Mehmet (2004), "Ermeni Kıpçakçasında Olumsuzluk Şekilleri", *İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 17, Mayıs, s. 133-141.
- Lessing, Ferdinand D. (2003), *Moğolca-Türkçe Sözlük 1 A-N, 2 O- C(Z)*, (Çeviren: Günay Karaağaç), Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları: 829/2.
- Osman Yıldız (2000), "Türkçede Kelime Sonu Ünsüz Grupları", *Dil Dergisi*, Sayı: 97, Ankara Üniversitesi yayınları, Ankara.
- Öner, Mustafa (1998), *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları: 703.
- Özçelik, Sadettin; Erten, Münir (2000), *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Diyarbakır.
- Özkan, Nevzat (1996), *Gagavuz Türkçesi Grameri, Giriş-Ses Bilgisi-Cümle-Sözlük-Metin Örnekleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları: 657.
- Öztürk, Rıdvan (1997), *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fîl*, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Sarihanov, M. "Redaktör" (1999), *Türkmen Tiliniñ Grammatikası*, Ankara: Türk Dil Kurumu basımı, Aşgabat: Ruh.
- Tavkul, Ufuk (2000), *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Tekin Şinasi (1976), *Uygurca Metinler II., Maytırsimit*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları No: 54, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Tekin, Talât (2000), *Orhon Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Tekin, Talât (1975), *Ana Türkçede Aslı Uzun Ünlüler*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi yayınları/ B15, 278.
- Tekin, Talât (2005), "Türk Dil ve Lehçelerinde Ünsüz İkizleşmesi" (s. 225-233), *Makaleler 3 / Çağdaş Türk Dilleri*, (Yayıma hazırlayanlar: Emine Yılmaz, Nureddin Demir), Ankara: Grafiker Yayınları, 560 s.

- Timurtaş, Faruk Kadri (1994), *Eski Türkiye Türkçesi (XV. Yüzyıl, Gramer-Metin-Sözlük)*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tuna, Osman Nedim (1986), “Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1982-1983, Ankara: Türk Dil Kurumu, s. 163-228.
- Turlıbayev, Joldasbay (1992), *Rayımbek Batır Romanı*, Ekinşi Kitap, Almatı: Jazuvşı.
- Yıldız, Osman (1999), “Bars> Pars Kelimesi Üzerine”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 3, İzmir: Ege Üniversitesi yayınları, s. 143-160.
- Yıldız, Osman (2000), “Türkçede Kelime Sonu Ünsüz Grupları”, *Dil Dergisi*, Sayı: 97, Ankara Üniversitesi yayınları, s. 66-78.